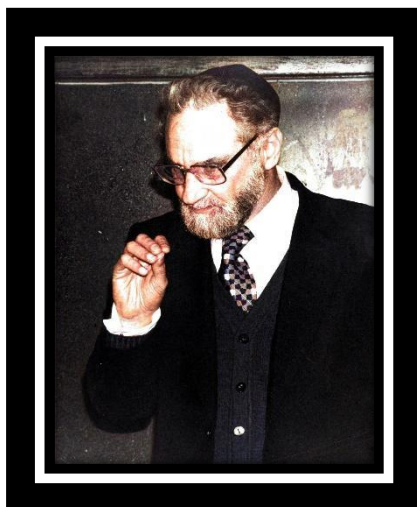

מכון מניטו

הצעקה של פרעה: מי יקוק?

"היעד של עם ישראל זה לא להודיע שיש אלוקים בעולם! זה - הגויים יודעים את זה! אלא מי יקוק. זה דבר אחר לגמרי! זה החידוש של נבואת ישראל. פה פרעה בא בטענות! מי יקוק אשר אשמע בקולו, כמוכם. זאת אומרת: אם אתם לא מסוגלים להשמיע לי, זאת אומרת שאתם לא שומעים!" (מתוך השיעור)

שיעורו של הרב יהודא אשכנזי (מניטו) על הספר גבורות ה' למהר"ל מפראג, פרק לא

שיעור שנמסר בשנת 1980~1981 (השערה)

תמלול: איתי קולין.

ההערות נכתבו על בסיס עבודה צוותית של חברי מכון מניטו.

פיסוק התמלול נעשה על פי האינטונציה של מניטו בהקלטה.
קו תחתי = הדגשה של מניטו. סוגריים מרובעים = תוספת של המתמלל.

נשמח להערות: itaykolin@gmail.com

© כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע"ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו

מקור : המהר"ל, ספר גבורות ה', פרק לא :

ואני אקשה את לב פרעה. יש מקשים למה הרבה הקדוש ברוך הוא המכות על פרעה למען רבות מופתיו בארץ מצרים, ומאחר שהיה רוצה פרעה לשמוע למה נוהג עמו כל כך להקשות את לבו עד שלא יוכל לשמוע ואם כן המכות עליו בחנם על לא פשעו. ואין זה קשיא של כלום, כי מפני שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו, הרשע הזה ועמו היו גורמים שלא יהיה נודע שמו ה', כי הכל ידעו הכפירה וגרם חלול שמו יתברך, לכך ראוי שיהיה נודע שמו ה' על ידם כיון שהיו כופרים בשמו יתברך, ולכך אמר ואני אקשה את לב פרעה למען רבות מופתיו בארץ מצרים וידעו כי שמי ה', תחת אמרו מי ה' אשר אשמע בקולו, ולפיכך חייב פרעה לתקן מה שקלקל כבר, עד שעל ידו יהיה נודע שמו יתברך לכך הקשה לבו שלא ישמע למען יביא עליו ה' מכות הכתובות ואז יהיה נודע שמו יתברך. ועוד מעיקרא לאו קושיא הוא, כי בה' מכות הראשונות לא החזיק הקדוש ברוך את לבו, אלא נאמר בכל פעם שמעצמו היה חזק לבו, ובה' מכות אחרונות החזיק הקדוש ברוך הוא את לבו. והטעם כי אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, ה' בתחתונים בארץ וה' בעליונים בשמים, ודבר זה נתבאר לקמן אצל ביד חזקה ובזרוע נטויה. ובה' מכות ראשונות כאשר היו המכות בתחתונים, והאדם הוא ראש התחתונים עד שהוא מן העליונים גם כן, ולכך לא היו המכות גוברים עליו יותר מאשר היה כחו של אדם לכך פרעה החזיק את לבו מעצמו. וכאשר התחיל לבא המכות האחרונות שהם מעליונים, דבר שהוא יותר מן כחו של אדם, ובודאי היה משלח את ישראל לא בשביל שהוא חוזר בתשובה רק שהמכות כל כך קשות עליו, והקדוש ברוך הוא רוצה שלא יהיה האדם מוכרח במעשיו על ידי מכות, לכך הקדוש ברוך הוא החזיק את לבו נגד זה שהיו המכות באות עליו להכריח שישלח ישראל, כנגד זה החזיק את לבו להכריח אותו שלא ישלח והיה מכריע אותו לצד אחר, ולפיכך יפה ויפה הוא שהקשה לבבו כנגד המכות שיהיו מכריעות אותו לשלוח ועכשיו המשקל שוה:

הערה חשובה: לאורך השיעור, מניטו מסביר את משמעות ההבדל בין שמות ה', בדגש על ההבדל בין שם אלוקים ושם הוויה (יקוק). בהקלטה, מניטו אומר שם הוויה בהגייה הנפוצה: ה' ("השם"). לטובת ההבנה, תמללתי שם הוויה בצייטוטי הפסוקים על פי הכתיב המקראי והקבלי: יקוק, ולא על פי ההגייה הנפוצה.

(המתמלל)

מניטו: אני אולי מתחיל בפסוק ראשון של פרק ז: וַיֹּאמֶר יְקוֹק אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֶל־הַיָּם לְפָרְעָה וְאַהֲרֹן אֶחִידְךָ יִהְיֶה נְבִיאְךָ. אז יש פה נושא בפני עצמו: מה זה 'נביא' פה? יש לנו הגדרה של נביא. ונראה ברש"י בעצמכם מה מפרש רש"י על הפסוק, אולי נראה את זה ביחד, אבל אני חושב שלא צריך.¹ זה נושא בפני עצמו, אבל זה קשור למה שאמר קודם כול משה: ואנכי עָרַל שְׁפָתַיִם (שמות ו יב). זאת אומרת לפני מתן תורה היה קושי למסור את הדיבור. אחרי הגאולה שהיה בפי החירות (שמות יד ב). זה קשור לעניין של "אנוס על פי הדיבור"² (הגדה של פסח) הדיבור היה קשה, היה צריך גאולת הדיבור. אז כל עוד שגאולת הדיבור לא באה, אז – למדנו את זה פעם – משה התקשה לדבר. לא מכיוון שיש לו קושי לומר משהו, אלא יש לו קושי להוריד את התורה מלמעלה למטה, כל עוד שהפה לא נפתח. זה בקצרה, כי זה נושא בפני עצמו, רק להבין את ההגדרה של הנושא הזה. יש לו הרבה הרבה, יותר מדי מה לומר, אז הוא לא יכול להתבטא. הבנתם את העניין. הוא צריך לרדת ממדרגה, והפה צריך להיפתח – אתם זוכרים את זה? התחנה הראשונה היה "פי החירות"³, החירות. אז מכל מקום זה קשור: הוא צריך נביא. הוא צריך porte-parole בלועזית. [צחוק]

קהל: מרצה [...]

מניטו: זהו, כן, נכון [צחוק]. אז זה "אַהֲרֹן אֶחִידְךָ יִהְיֶה נְבִיאְךָ". אַתָּה תִּדְבֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אֶחִידְךָ יִדְבֹר אֶל פְּרַעֲה וְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". פה יש כבר בשורה: סופסוף הוא ישלח אותם. ולכן הפסוק אחר כך יאמר: וַיְהִי בְשַׁלַּח פְּרַעֲה אֶת הָעָם. הביטוי הזה: - "שַׁלַּח", "וְשַׁלַּח את בני ישראל" - הוא ביטוי קשה לבני ישראל. למה צריך לשלוח אותם? לא רק לשלוח, לשלח אותם אולי [גיחוך קל]. שילוחים, כן? גירושים. מכיוון שהם התקשו, לא רצו לצאת. אז צריך: "ויהי בשלח פרעה את העם", זה קשור גם כן. אבל פה זה כמעין בשורה: סוף סוף הוא ישלח אותם. אבל בינתיים – אני מוסיף את ה"בינתיים" הזה – וְאַנִּי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתֵי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. זאת אומרת יש קשר בין שני החלקים של הפסוק. פה אנחנו שומעים את הטעם למה הקב"ה אומר: ואני אקשה את לב פרעה כַּדֵּי ש: "וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתֵי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם". זה הטעם, זו הסיבה, זה פשוטו כמשמעו.

טוב נתחיל מייד פה עם המהר"ל:

"אני אקשה את לב פרעה. יש מקשים למה הרבה הקדוש ברוך הוא המכות על פרעה למען רבות מופתיו בארץ מצרים". וזוהי הסיבה לפי מה שאמר הפסוק, זה ברור. "ומאחר שהיה רוצה פרעה לשמוע למה נוהג עמו כל כך להקשות את לבו עד שלא יוכל לשמוע ואם כן המכות עליו בחנם על לא פשעו". זוהי השאלה הרגילה למה הקב"ה לקח את הבחירה מפרעה? אבל הוא מוסיף פה איזה נימוק: מכיוון שפרעה היה מוכן לשמוע. איך אנחנו מוצאים שפרעה היה מוכן לשמוע?

במרוצת כל המאורעות של המכות, אנחנו רואים יותר ויותר שפרעה מתחיל, איך אומרים, לפחד ממה שקורה. יש לו יותר ויותר נטייה להסכים. והתורה מספרת לנו שהקב"ה מחליט

להקשות את ליבו. אם כן, הקושייה במקומה עומדת. צריך לזכור את כל הסיפור, אנחנו רואים את הפחד הזה, לאט לאט, זה נכנס בסיפור. אבל מכל מקום הקב"ה מחליט: לא, הוא צריך עד המכה העשירית. והסיבה הראשונה שאנחנו שומעים פה, מוצאים פה: למען רבות מופתי בארץ מצרים (שמות יא ט).

יש בפסוק ד' בשמות (פרק ז'): ולא ישמע אִלְכֶם פְּרַעַה וְנִתַּתִּי אֶת יָדִי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים. כל זה עוד שייך למופתים בארץ מצרים. אבל יש (פסוק ח'): וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְקוֹק בְּנֹטְתִי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. אבל אחר כך בפרשת בא, אחרי כל המכות הראשונות, אנחנו רואים עוד נימוק אחר, עוד סיבה אחרת: וּלְמַעַן תִּסַּפֵּר בְּאָזְנֵי בְּנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ (שמות י ב) - זה שייך לבני ישראל. אבל פה אנחנו בפרשה של "למען... רבות מופתי" - אבל - וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְקוֹק. תזכרו את זה: כי אני יקוק. זה עיקר הסברו של המהר"ל.

אז נתחיל:

"ואין זה קשיא של כלום" - אומר המהר"ל - "כי מפני שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו", והפסוק הזה נמצא בפרק ה' בשמות, פסוק ב'. אז נחזור קצת אחורה, פרק ה' (פסוק ב): וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעַה - לפני כל העניין של המכות - פה אומר יקוק א-להי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר. וַיֹּאמֶר פְּרַעַה מִי יְקוֹק אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל. לא ידעתי את הנה וגם את ישראל לא אשלח".

טוב, אז אולי קצת בקצרה, מה שלמדנו פעם, אבל לפני הרבה זמן: אתם זוכרים את זה בקשר להתחלת פרשת בא: בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתני אלה בקרב (שמות י א). אולי אתם זוכרים מה שלמדנו פה⁴. אנחנו רואים עם הפסוק הזה - ("מי ה'") שפרעה שואל "מי יקוק". אז מכל מקום הוא יודע לשאול: מי יקוק. השאלה יש לו, יש בידו השאלה. אבל בבחינת רשע. זה קשור למה שאומר הזוהר במקום אחר, יש שתי שאלות בעולם: 'מי?' ו'מה?'.⁵ אין לנו מזל, מכיוון ששתי השאלות האלו שואלים רשעים: 'מי' - שאל פרעה, "מי יקוק". 'מה' - זה הרשע של ישראל, "מה העבודה הזאת לכם" (הגדה של פסח). אז מכל מקום השאלה ישנה, יש להם את השאלה. מה חסר? התשובה⁶. אז יש איזה רמז, בפירוש של השל"ה⁷ על הזוהר, שאומר ככה, על הפסוק בפרשת בא: "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתני אלה בקרב". אם נוסיף 'אלה' לימי זה מילה אלקים.⁸ זאת אומרת: מי שיכול לשאול - אם הוא שואל לשמה - אז יש לו את התשובה. אבל אם הוא רשע, אין לו את התשובה.

נניח ככה, זוהי הנחה: שכל היעד, התכלית של גלות בני ישראל במצרים, זה למען שתי אתני אלה בקרב⁹, אבל לפי הרמז של השל"ה: שידעו העמים מי יקוק. "וידעו מצרים כי אני יקוק". אם נניח ככה: אם סיבת הגלות זה לגילוי שם ה' בעולם, אז זה - בני ישראל היו צריכים לעשות את זה. לא הצליחו, אז הקב"ה אומר כביכול - זה לפי כיוון פירושו של השל"ה, דרכו של השל"ה - אתם לא הצלחתם לעשות את זה? אז אני צריך לעשות את זה, כדי לתת טעם לכל ההיסטוריה הזו של הגלות, של הגלות הראשונה של בני ישראל בארץ מצרים. אתם הייתם צריכים לעשות את זה, שידעו כי אני ה'. לא הצלחתם? הוא היה רשע, והיו רשעים, לא נתנו לכם להיות ממש "ממלכת כהנים וגוי קדוש" ולהגיע למצב שכזה שידעו שמי בעולם? אז אני¹⁰ צריך לתת טעם לכל העניין הזה. אז קצת סבלנות, תחכו קצת, "כי אני הכבדתי את לבו", אבל יש טעם, יש יעד: למען שתי - למען שאני אשית, אשים - אותות האלו: א.ל.ה, עם ה-מ.י. שלו - זה 'אלקים'¹¹. למען השאלה ההיא. עד שאחר כך,

ממש אחר כך, בקריעת ים סוף, זה פרעה שאמר לפי המדרש¹²: "מי כְּמֹכָה בְּאֵלֶם יְקוֹק מִי כְּמֹכָה" וכן הלאה (שמות טו יא). זאת אומרת לכל הפחות שאחד מהם, פרעה, יכיר בזה.

אם כן, אנחנו חוזרים לשאלה הבסיסית של כל העניין של המכות: לאמיתו של דבר היה צריך רק המכה, מכה אחת! למשל המכה העשירית – מכת בכורות – פחד נורא במצרים, ונתנו לבני ישראל לצאת. לכן אנחנו מבינים מיד שיש עוֹד סיבות. אם הסיבה העיקרית היתה כדי שבני ישראל יצאו ממצרים – זה היה מספיק עם מכה אחת בוטה, מכה אחת גדולה, וזה מספיק. אבל אנחנו מבינים מיד שיש עוד סיבות. הסיבה הראשונה פה לפי ההסבר הזה של המהר"ל: לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתֵי, וְיִדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְקוֹק.

אז אני אתחיל שוב מההתחלה: הוא ידע לומר "מי יקוק אשר אשמע בקולו", הוא צריך תשובה. עד שהוא לא יבין את זה – מי יקוק, שיקוק הוא האלוקים – אז אתם לא יכולים לצאת. אתם צריכים לסבול את כל המאורעות של המכות. גם הם יסבלו, גם בני ישראל זה היה קשה בשבילם.

אולי אתם זוכרים את הפירוש של המהר"ל על המשנה, לפי פירושו של הרמב"ם פה, על המשנה של הגדה של פסח. לא לא, סליחה, זה בפרקי אבות (פרק ה משנה ד), אבל זה קשור להגדה של פסח, בדרך החיים: ¹³ "עֲשֶׂה נְסִים וְנִעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂה עַל הַיָּם. עֲשֶׂה מִכּוֹת הַבְּיָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, וְעֲשֶׂה מִכּוֹת עַל הַיָּם". אז יש שני פירושים אצל המפרשים: או שהמכות עצמן שקיבלו המצרים זה הוא הניסים לישראל – זה הפירוש הראשון, הכי פשוט. או: מכיוון שבאו מכות במצרים היה צריך נס כדי להציל את בני ישראל מאותה מכה, זה הפירוש השני. ¹⁴ סוף סוף לאמיתו של דבר זה אותו פירוש, צריך להסביר, כן? ונראה את זה במכת הערוב: וְשִׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ. תראו את ההבדל – כשהמכה באה במצרים – ההבדל בין המצרים ובני ישראל¹⁵. פה יש איזה נושא חשוב מאוד. כשבא הזמן, התקופה של המכות, אז צריך נֶס¹⁶ כדי להציל את בני ישראל שנמצאים בגלות שמה במצרים. בכל מצרים שבעולם. עכשיו המצרים שבעולם זה אולי במדינות אירופה. אבל המכה באה, אז צריך נס כדי להציל את בני ישראל.

אבל מכל מקום אנחנו רואים שיש כמה וכמה סיבות לכל פרשת המכות. קודם כל: צריך להוציא את בני ישראל, "ושלח את בני ישראל"¹⁷. אבל יש עוד סיבות. פה – סיבה שידעו כי אני יקוק¹⁸. הם – המצרים, בתרבות שלהם, בדת שלהם – היו יודעים רק כוחות הטבע, בבחינת אלקות. זה מובן. אז מה הם צריכים לשמוע מיממלכת כהנים וגוי קדוש? מישראל בתור 'ממלכת כהנים וגוי קדוש'? כי יקוק הוא האלוקים (דברים ד לה)¹⁹. כולם רגילים להבדל שיש בין יקוק ואלוקים, כן? אלוקים – הרבה אלקויות יש להם, הרבה אלהות יש להם. אבל יקוק – לא מבינים מה זה. זאת אומרת רצון חופשי למעלה מהטבע.²⁰ בנושא שלנו, בקצרה. הם צריכים להבין את זה. כל עוד שלא ידעו "כי אני יקוק", אז התפקיד של עם ישראל – אם כבר זה יהיה התפקיד שלו בגלות, אצל הגויים – לא נגמר. ולכן בפסוק בפרשת בא, הקב"ה אומר למשה: בֹּא אֵל פְּרַעֲה, קַצַּת סְבִלְנוֹת, תִּמְשִׁיךְ, כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי – מכיוון שיש סיבה מיוחדת: לְמַעַן שְׂתִי אֶתְנִי אֶלֶּה בְּקִרְבּוֹ, כְּדִי שִׁדְעֵ כִּי אֲנִי יְקוֹק.

אתם מבינים את חשיבות העניין כלפי ההיסטוריה של עם ישראל, בתקופת הגלות למשל. אם זהו היעד שיש לנו מה למסור לגויים... זו השיטה של הרבה יהודים שיש חשיבות לגולה. כי בגולה אנחנו מוסרים מסר, עדות, לגויים²¹. אז איזה עדות? איזה מסר אם אפשר לומר? מי יקוק. אז לא הצליחו! אז הקב"ה אומר: אני אעשה את זה. אולי אני אביא איזה דוגמה לא כל כך רחוקה:

במעשה בראשית כשהקב"ה אומר: תוצא הארץ נפש חיה למינה, זה רצון הבורא: "תוצא הארץ נפש חיה למינה". הארץ לא הצליחה! אז מה אומר הקב"ה? נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. מכיוון שהיא לא הצליחה, אני אעשה את זה כמו ידיי²². זה משהו דומה מאוד. יש איזה יעד להיסטוריה: צריך לגלות שם יקוק בעמים. לא הצליח? אז אני אעשה את זה. זה סיבה למכות.

אחר כך נשאל את השאלה: למה זה צריך דרך מכות? מכיוון שיש עוד סיבות – הוא צריך לקבל עונש על מה שעשה. לכן זה דרך מכות שזה נעשה. הבנתם את כל התהליך הזה? וסוף סוף בקושי זה הצליח. והמדרש אומר: סוף סוף רק בקריעת ים סוף, אחד – פרעה עצמו – פתאום ראה את זה, וזה נגמר.

אז לכן זה מסוכן מאוד להחזיק באותה דעה שיש איזה יעד רוחני, איזה מסר למסור לגויים, מכיוון... - סיבות לגלות יש עוד הרבה²³, כן? - אבל השיטה הזו להסביר את יעד הגלות דווקא באיזה תכלית של ממלכת כהנים וגוי קדוש באותה הגדרה – זה מסוכן מאוד. מכיוון שכל כך סבל, כל כך צרות, כדי להגיע - שאולי אחד יבין? זה יותר מדי. זה לא מובן. זה למעלה מהשכל. תפסתם? כי עברנו דרך כל התרבויות, מי הבין את הדבר הזה מבין הגויים? אלו שמבינים את זה, הם סוף סוף מתגיירים, מתייחדים, מתמעיינים²⁴ אם אפשר לומר [צחוק].

טוב, אז זה קשור – כל ההסבר הזה של השלי"ה ולפי הזוהר²⁵ – זה קשור לפסוק בנביא: שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וְרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים (ישעיהו מ כו). מי ששואל את השאלה "מי ברא אלה" – יש לו את התשובה: אלוקים ברא, "בראשית ברא אלוקים". זאת אומרת: אם זה שאלה לשמה, של רצון טוב, אם כבר אני שואל את השאלה - זה סימן שאני מחפש את התשובה. והתשובה היא טמונה בשאלה: מי ברא אלה? באותם מילים יש התשובה: אלוקים ברא²⁶. אם כבר אני שואל: אולי יש בורא לעולם? זאת אומרת שאני מרגיש שהעולם שאני מדבר בו הוא צריך בורא. אם כבר יש לי את השאלה, זה סימן שאני כבר מאמין בתשובה. אבל אם רשע שואל את השאלה, הוא צריך לקבל עונש. זה ההסבר של המהר"ל. תפסתם? אז הוא אומר: "מי יקוק?" אז הוא יודע לשאול את השאלה. אבל הוא לא רוצה לקבל תשובה. אז הוא מקבל תשובה דרך מכות. טוב, אפשר להמשיך?

זה רמז, מקשרים את זה לסוגייה של הגמרא: מאימתי קוראים את שמע בערבין? (בבלי מסכת ברכות דף ב עמוד א), צריך צאת הכוכבים. לפי הפסוק: שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וְרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים. אז זה שעת קריאת שמע: שאו מרום עיניכם – זה אותיות שמע"ע. אם כן יש איזה רמז פה, קשור מאוד.

קהל: מנין שהשאלה של פרעה, היא שאלה של רשע? זה מהפסוק?

מניטו: אני חוזר על הפסוק: מי יקוק אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקוֹלוֹ. והוא חכם מאוד. הוא יודע שיש איזה קול ה' שצריך לשמוע אותו: 'שמע ישראל'. שמי שאמר והיה העולם - זה למעלה מכוחות הטבע. למעלה מהחוקיות של הטבע. מי שאומר, והיה העולם. כך הוא אומר: "מי יקוק אשר אשמע בקולו". כי כל האלקות שלהם – לא מדברים! פה להם ולא ידברו כמו שאומר הפסוק (תהלים קטו ה). והם יודעים את זה - עובדי עבודה זרה - שהאליל שלהם לא מדבר.²⁷ אבל פתאום הוא, מדברים במצרים דרך בני ישראל שהיו שמה, שיש איזה בורא עולם שמדבר! וזה כל העניין של הדיבור פה, כפי שהתחלנו. אז הוא פתאום – יש לו הפתעה נוראה: "מי ה' אשר אשמע בקולו" - במה אתם מדברים? יש איזה אל שמדבר?

יש איזה מדרש נפלא על הפסוק "מי כמכה באלים יקוק". בגמרא חגיגה, אם אני זוכר את זה, יש איזה מדרש עמוק מאוד.²⁸ איזה חכם, שכחתי את שמו, אומר בגמרא: "אל תקרי מי

כמוכה באלים ה', אלא מי כמוכה באילמים ה' ". למה? אתה רואה את כל הצרות של עמך ישראל, ואתה לא אומר דבר?! אז מי כמוך באילמים. המובן הוא ממש עדין מאוד. צריך להבין את זה. זאת אומרת זה הגבורה של הקב"ה. כל זה מתרחש בעולם, ולא שומעים מן השמיים קול רעש: "מה אתם עושים לעמיי"? "בצאת ישראל ממצרים" - היה דבר כזה. "קול ה' בכוח" וכן הלאה.

ואולי תראו, אצל מי שבקיא בזה, יש הקדמה לתפילה, לסידור התפילה, של הרב נחמן מברסלב, התפילה - זה תפילה ידועה של הרב נחמן מברסלב, על דפים שלמים - הוא אומר ככה: ²⁹ איך אתם יכולים פה - שמה למעלה - כל מה שמתרחש בעולם, ואנחנו לא שומעים שום צעקה?! אז זה קשור למה שאמרה הגמרא: מי כמוכה באלים ה'. איזה גבורה נוראה. עד שיבוא הזמן שאפשר לחדש את הנבואה, אם אפשר לומר ככה. אפשר לומר אחרת: זאת אומרת יש תקופה שצריך - איך אומרים - דומייה, "לך דומיה תהילה" (תהלים סה ב).

קהל: והגבורה זה...

מניטו: זה גבורה נוראה, וְיִדְם אֶהְרֵן (ויקרא י ג) זה גבורה...

קהל: זה להתאפק, זאת אומרת.

מניטו: כן, זהו. אז זה הרמז בגמרא. זה קשור לנושא שלנו: מה אומר פרעה? זה חידוש! חידוש נפלא בדתיות של אותן התרבויות. יש אל שמדבר? זה חידוש! אז הוא לא שמע את זה. אתם מדברים על אל שמדבר? אז מי יקוק אֲשֶׁר אֲשָׁמַע בְּקוֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל. לא יְדַעְתִּי אֶת יְהוָה וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח. זאת אומרת: כל עוד שישראל לא מצליח להשמיע את זה לגויים, בגלות, שיש בורא עולם, 'מי שאמר והיה העולם', שהוא גואל, שהוא משגיח בהיסטוריה של העולם - זה החידוש של האמונה בעם ישראל כלפי התרבויות של עכומ"ז, עובדי עבודה זרה - כל עוד שישראל לא מצליח בזה, אז פרעה לא נותן להם לצאת מהגלות שלהם. הגאולה זה גם כן הגאולה של הדיבור, של דבר יקוק³⁰. תפסתם את העניין? אז כל עוד שעם ישראל לא מסוגל לדבר באתה מדרגה, אז הם לא שומעים. הגויים לא שומעים. ופרעה אומר...

השאלה שלך זה: האם זה רשעות? ברור שזה רשעות. אפשר להבין את זה רק ממה שקרה בהיסטוריה שלנו. זה ברור שזה רשעות. אף על פי שיש - וזה קצת מסוכן לומר ככה, אבל אנחנו נמצאים פה בירושלים, זה פחות מסוכן. הם סוכנים של צרפת פה, כן? [צחוק] - אף על פי שיש איזה אחריות, באמת, אחריות של עם ישראל, שעוד לא מסוגל להשמיע את זה לגויים האלו, מכל מקום התגובה שלהם היא רשעות. מכל מקום סוף סוף התגובה שלהם זה רשעות. זה מובן? אז זוהי ה...

ומכל מקום, מכל מקום, כמו שאני אמרתי מקודם: השאלה של הרשע, הרשע מישראל: "מה העבודה הזאת לכם?" היא שאלה נכונה! מה העבודה הזאת לכם? תסבירו לי מה העבודה הזאת. אבל מכל מקום הוא שואל את זה ברשעות: איך 'לכם ולא לוי'³¹, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל. יש ההגדרה של הרשעות שלו. גם לפרעה. רוצה לשאול, כן? בקול רם.

קהל: מפני שפרעה לא מקבל [את ה]תשובה שהוא מחכה. כי הוא שואל על יקוק, והוא מקבל תשובה מבחינת האלוקים.

מניטו: לא. לאו דווקא. אני רוצה להסביר, לא לא, זה ממש הנושא של הפרק הזה. זה - תפסת בדיוק. כל עוד שלא מבין שיש כוח למעלה מחוקות הטבע, הוא לא יכול להבין מיהו יקוק, שישנו דבר כזה. כוח למעלה מ... כוח חופשי למעלה מחוקות הטבע. לכן כל עוד

שהחרטומים שלו אומרים: אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא - הוא מפחד, אבל לא משוכנע. זה אל מהאליים. אבל בבחינת אלוקים כמו שאתה אומר. רק כשיבין שהכוח הזה – לא רק שיש לו שכל, אלא יש לו בחירה, בחירה בחי"ת, מכת בכורות בכ"ף, [גיחוד], זה: הוא בוחר בין בכור מצרי ובכור... קודם כל הוא בוחר בין הבנים, בכור ושאינו בכור - אז זה מתגלה לו, שיש משהו ממש למעלה מחוקות הטבע. ופְּדַת שמתּי בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ - כל עוד שהוא לא משוכנע מזה, אז הוא רואה – כמו שאתה אמרת – חוקות הטבע. חכמה נפלאה של החרטומים האלו – משה ואהרן – כמו החרטומים המצרים, יש להם חכמה, עורמה של קוסם. אבל כשמגיעים לגילוי המכה האחרונה – אז הוא מבין. זה לא דווקא אצבע אלוקים, אלא יד יקוק. תפסתם את ההבדל של המד... - לא, זה לא מדרגות, זה משהו אחר לגמרי – אז זה מתגלה. אז הוא אומר: מי כמוכה באלים יקוק.

יש משהו דומה אצל יתרו, ואחר כך נחזור לפירושו של המהר"ל. אני רוצה להסביר לכם את זה: תקראו בפרשת יתרו, בהתחלת פרשת יתרו. כן, לפני זה?

קהל (ילד!): שאלה קטנה. ב[אמונה] באלוקים לא שייך בחירה, זה רק...

מניטו: לא לא. זאת אומרת: יש במילה 'אלוקים' משהו דומה למלאך, שאין לו בחירה. גם המלאך הוא נקרא 'אלוקים', לפעמים. זאת אומרת זה רצון מסוים שבא מרצון החופשי של יקוק. אבל כשהגזירה יצאה מלפניו זה גזירה שאין לה בחירה. הבנתם את ההבדל? אז זה כוח שבא מרצון החופשי של הבורא, אבל כשהגזירה יצאה כבר – זה גזירה, אי אפשר לשנות. הבנתם את ההבדל? אחר כך נגיע להרבה הרבה דברים קשורים לעניין הזה. אבל נעשה את זה לאט לאט.

קהל: יש פירוש שאומר, שהפירוש הקלאסי על הבחירה, שפרעה היה כל כך רשע, שלא יכול היה יכול לעשות, לא יכלו לתת לו בחירה, לא יכול היה לקבל תשובה.

מניטו: כן, אבל זה התוצאה של הרשעות שלו. אבל בהתחלה הייתה לו בחירה. כך מסביר המהר"ל: בהתחלה הייתה לו בחירה, וזה מעצמו שלא רצה. אז אחר כך, העונש של זה, שלקחו ממנו הבחירה. אחר כך, בחמשת המכות האחרונות. נראה את זה בדיוק.

אבל מכל מקום, ההסבר הזה, הוא רגיל. אפשר להבין אותו אולי בצורה יותר פשוטה, קרובה לתרבות שלנו עכשיו: זה העניין של ההרגל. העניין של ההרגל – זה מתחיל באקט מסוים, במעשה, שהוא מעשה חופשי לגמרי. אני מתחיל... פעם החלטתי למשל להתחיל לעשן. והייתה לי בחירה, זה ברור מאוד. אז ההרגל עושה את שלו. וסוף סוף הַשְׁנוּת³² ההרגל מתחיל [תהליך שבו] שהבחירה הסתלקה. לא לגמרי, אפשר ל... [צחוק] אבל צריך נס, זה ההגדרה [צחוק מהקהל]. אבל זה דומה מאוד, כן?

אומרים ככה: ההרגל נעשה טבע³³, מכיוון שהטבע עצמו זה תוצאה של הרגל ראשוני. ולכן כמו שאפשר לשבור – אבל זה קשה – לשבור את ההרגל, אפשר לשבור את הטבע, זה נקרא ינסי.³⁴

קהל: מה עם מה שקשור ליתרו?

מניטו: אז ביתרו יש משהו דומה מאוד. אולי תקראו בהתחלת פרשת יתרו, בספר שמות, ונראה את זה מיד. אנחנו בקשר לשאלה של יהודה [נקש]: מה ההבדל בין המדרגה של אלוקים ויקוק. אז זה מתחיל בהתחלת הפרשה ביתרו: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֵּהֵן מִדְּבַר מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ (שמות יח א). התורה מסבירה: מה שמעו? את כל אשר עשה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, מכיוון שבמנטליות שלו הוא רואה את זה דרך כוחות

האלקות. אבל התורה מסבירה: כי הוציא יקוק את ישראל ממצרים (שם, שם). יש הבדל! לאמיתו של דבר, במציאות, יקוק שפעל, לא אלוקים. אבל הוא מקבל את זה כאילו כל אשר עשה אלוקים למשה. אז נמשיך:

ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה – יש עוד עניין של שילוחים פה – ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה. ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה. פה: ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלקים. ויאמר אל משה אני חתנדך יתרו – כאילו לא ידע... אבל המדרש מסביר: שלח לו שליחים [צחוק קל] (שמות רבה, כז). בא אליך ואשתך ושני בניה עמה. ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום ויבאו האלה. פה: ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה יקוק לפרעה ולמצרים על אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם יקוק. אתם רגישים להבדל של המילים, כן? ויחך יתרו על כל הטובה אשר עשה יקוק לישראל. פה הוא מבין, אחרי ההסבר של משה. ופה הוא מתגייר, ב"ויחך". אתם זוכרים את הפירושים,³⁵ זה דומה מאוד. אבל יתרו לא היה רשע, יתרו מוכן להבין. פה יש לו, איך אומרים את זה, איזה מין נפוטזום, מכיוון שהיה חותן משה, יש לו איזה קשר משפחה... אבל מכל מקום, זה מה ששואלת הגמרא (בבלי, זבחים קטז א): מה שמועה שמע ובא להתגייר? מתן תורה שמע. קריעת ים סוף שמע. מלחמת עמלק שמע. הוא ראה, שמע שיש השגחה. זאת אומרת כוח של רצון הבורא למעלה מתפקוד הטבע. שמע את זה – אז בא. זה שלוש ממדים – אם אפשר לומר את זה – של ההשגחה: דרך קריעת ים סוף, דרך מלחמת עמלק, ודרך מתן תורה. אבל השיא זה מתן תורה. לכן רוב הדעות זה: מתן תורה שמע ובא. מכיוון ששמע שיש דבר כזה בעולם – מתן תורה, בורא עולם מדבר – אז הוא בא להתגייר. הבנתם את ה...?

אז נחזור לפרעה - זה אותו עניין: כל עוד שלא הבין מה שעם ישראל היה צריך – אם כבר זה היעד שלו בגלות, היה צריך להשמיע לו שיש קול יקוק - אז כל עוד שלא הבין את זה, אז זה לא נגמר! הוא צריך להבין את זה. איך הבין את זה? שדרך המכות – מה שפועל פה זה כוח ה' ולא דווקא כוח אלוקי. כי כוח אלוקי - גם החרטומים יכולים לעשות את זה, וזה לא משכנע. הוא מפחד, אבל הוא לא משוכנע שיש כוח למעלה מהאלילים שלהם. אולי עוד אליל – האליל של העם העברי, ויש לו כוח משלו, אבל זה לא יותר, זה עוד עבודה זרה. הבנתם את זה?

ולכן צריכים ללכת ממדרגה למדרגה. ממדרגה למדרגה, עד מכת בכורות. ופה זה מקביל לעשרה מאמרות, לעשר ספירות, לעשרת הדיברות. ויש סדר מסוים: איך להבין את ההקבלה בין מכה מיוחדת זו והמאמר מהמאמרות, או הדיברה מן הדיברות - זה חכמה בפני עצמה, לומדים את זה בקבלה.³⁶ אבל במדרש (פסיקתא, פרשה כא, י, הדברות קמייתא) כבר מסבירים את זה ככה: הוא – איך אומרים את זה – הוא עבר על עשרה מאמרות – קיבל את עשר המכות. הוא עבר על עשר הדיברות – קיבל את עשר המכות. הוא היה עברי, אבל מלשון עבירה, לעבור עבירה [צחוק]...

אז זהו, כך אומר המהר"ל:

ואין זה קשיא של כלום, כי מפני שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו - וההסבר שלו הוא מיד מובן: ברשעות, וזה ממש רשעות, הוא לא מקבל מה שמסבירים בני ישראל.³⁷ יש כבר - אבל זה אנאכרוניזם - אבל יש כבר איזה מין אנטישמיות. תן לעברים האלו להתבטא, תשמע אותם, מה יש להם לומר. אתה זוכר מאברהם, אתה זוכר את יעקב, אבל תן לבני אברהם

ויעקב – יצחק לא היה בגלות – תן לבני אברהם ויעקב להסביר לך במה הם מדברים. אתה לא רוצה לשמוע – זה רשעות.

בתרבות שלנו - המערבית, יש אותה רשעות. אני זוכר כשהייתי תלמיד באוניברסיטאות שמה, בגיהנום, כן? אז אף פעם לא היו אומרים: "כך אומרים היהודים"

קהל: אף פעם...

מניטו: אף פעם. "היוונים", "המצרים", "הרומאים", כן, ה... כולם, מדברים. אבל דבר יקוק דרך ציטוט היהודים, או נביאי אמת של אבותינו העברים - אף פעם! ואני זוכר כשהייתי צעיר, טירון ב... לימודים, בנאיביות - בנאיביות יהודית - הייתי שואל: "אבל מה שאתה אומר דרך פילוסוף זה או פילוסוף אחר, אנחנו למדנו בתלמוד תורה שזה בא מהחכם הזה, שהיה, קדם לו!" - "מה אתה סח? יהודי לא מצטטים בסורבון. ברור? נקודה".

קהל: ככה הוא - הם ענו לך?

מניטו: ברור! ברור.

קהל: דיברו? אמרו לך?!

מניטו: ברור, ברור! כן. זה... איך אומרים את זה בעברית? זה Impudique - איך אומרים את זה בעברית - זה בלתי צנוע להביא מקור יהודי, בתרבות ה... עכשיו יש כמה, קצת שינויים. לומדים עברית כבר כמו בתקופה של הרנסאנס, כן, שלהם. [צחוק] אבל כדי לגזול ממנו עוד מקורות... [צחוק קל]

אבל אחר כך אני שומע: מה שאמר רש"י? לא! "הכומר הזה אמר". ולא אומרים בשם רש"י. ראה במפרשים שכך כתוב, כן? אבל תגיד: רש"י? לא, "הכומר הזה אמר בדוקטורט שלו" [מניטו דופק על השולחן]. ככה זה מתפקד. כן? ויודעים את זה! כולנו יודעים את זה.

קהל: גם באוניברסיטה העברית בירושלים!

מניטו: כן. אני לא העזתי להגיע עד שם... [צחוק של מניטו והקהל]. אבל יש עוד חמור מזה! יש עוד חמור מזה. זה בבר-אילן, כן... [צחוק] עוד חמור...

קהל: אבל זה לא, אין קשר, יכול להיות - לא מודעים, אבל עדיין מישהו אמר את זה, איזה מישהו יאמר את זה.

מניטו: לכן אמרתי [מניטו דופק על השולחן]: שזה מין מיוחד של אנטישמיות עדינה מאד, אבל מאסיבית! יש איזה מין טאבו על זה. יתכן שעכשיו - שיש מדינת ישראל - אז הם יהיו מוכרחים לצטט איזה מדען ישראלי, כן? מכיוון שזה כבר "מדע", נאמר. אבל...

קהל: עכשיו יהודים שמצטטים את ה...

מניטו: סליחה?

קהל: עכשיו יש יהודים שמצטטים את הכמרים.

מניטו: כן כן. יתכן מאד. כן. לא, ראיתי את זה בכמה ירחונים יהודים: אז רש"י היה אדם גדול, למה? כי [...] אמר. כן [צחוק], [...] אמר את זה, כן... אז נחזור לעניין.

קהל: האם יש קשר, בבקשה, בין מה שלמדנו עד עכשיו – כשה' התגלה למשה – ואמרו לו: "ושמי לא נודעתי לאבות".

מניטו: זה למדנו בשנה שעברה באריכות. לא, כי האבות ידעו שהי' הוא הי' – יקוק. אבל הוא נגלה להם בבחינת אל שדי"י. אבל הם ידעו שזה גילוי של יקוק, ידעו את זה. לא ראו במציאות את הגשמת ההבטחות. אבל פה אנחנו מגיעים לתקופה שצריך ל... – איך אומרים – להגשים את ההבטחות.

אולי אני אסביר את זה: זה עוד רמז ש בא מהזוהר דרך פירושו של השל"ה, הסגנון של הפירוש זה של השל"ה, על הפסוק הזה: **וְאָרָא אֶל־אֲבֹרָהּם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמֵי יְקוֹק לֹא נִוְדְעָתִי לָהֶם** (שמות ו ג). אולי אתם זוכרים איך קראנו את זה, לא כולם היו באותו שיעור. לפי הטעמים של המסורה: **וְאָרָא – אֶל־אֲבֹרָהּם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמֵי יְקוֹק, לֹא נִוְדְעָתִי לָהֶם**. אדם וחי"י [מקור, אבל הם אבות. "אבות שאני", אבות זה [הם] היו במדרגות אחרות. מה שראו – ראו. **וְאָרָא אֶל־אֲבֹרָהּם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמֵי יְקוֹק, לֹא נִוְדְעָתִי לָהֶם**. זה הפשט של הפסוק. **וְאָרָא אֶל־אֲבֹרָהּם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב – וָאֵרָא בְּבַחֲנִיתָ... אֲבֵל שְׁמֵי יְקוֹק, תּוֹצֵאָה: לֹא נִוְדְעָתִי לָהֶם בִּידְעָהּ**. לא ראו את הגשמת ההבטחות, ולא פקפקו באמונה, כן? זוכרים את ה... על רש"י.³⁸ ואתה – שאתה רואה את ההתחלה של ההגשמה של ההבטחות – אתה מפקפק באמונה! "לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה"? אנחנו חיים באותה תקופה, כן? זה התחלה של הגשמת ההבטחות, אז כל זה קשה – בא הספק. אבל יש לנו איזה דגם נורא: משה רבנו כבר התחיל באותו – אני לא רוצה לומר 'ספק', זה מוגזם – אי הבנה. מה קורה? אנחנו נמצאים בתקופה של אתחלתא של גאולה, של ימות המשיח, וכל הצרות באות! זה אותו עניין של פרשת וארא ביציאת מצרים. אז העניין הוא ככה: ידעו בבחינה שכלית, נאמר, שגילוי אל שדי"י זה גילוי של יקוק. אבל עוד לא ראו את הגילוי במציאות. תראו מה אומר רש"י: וארא באל שדי"י – הבטחות, אבל עוד לא קיימת. את הקיום לא ראו.

לכן הזוהר מסביר את זה,³⁹ אני מסביר את זה לכולם: שלפני אותו דור זה לא היה אפשרי. וזה הזכות העצום של אותו דור, גם הגויים וגם בני ישראל, זכו בזה. היה הדור העשרים ושש. עשרה דורות מאדם עד נח, עשרה דורות מנח עד אברהם, ושש דורות מאברהם עד משה – זה הדור העשרים ושש. זאת אומרת זה שם הוויה = 26. עוד לא הגיע הזמן להתגלות שם הוויה. אבל עכשיו הגיע הזמן של התגלות של הוויה, מכיוון שאנחנו בכלל של 'בעיתה' – לא זכינו קודם. אז אחישנה קצת, אבל לא הרבה. 'בעיתה' – זה הדור 26.⁴⁰

אז לכן: תזכו או לא תזכו, תראו – אתם רואים או לא רואים, אתם רוצים או לא רוצים, הגיע הזמן של קיום ההבטחות. מכיוון שיש קושי – גם מצד המצרים וגם מצד בני ישראל שלא רצו לצאת, לא כולם, אבל רוב – אז זה חבלי לידה. ואתה שואל: "לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה"? זה קיום ההבטחות, אבל בחבלי לידה. זה העניין.

אז פה באה השאלה של פרעה: מי יקוק אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ. דרך הרשעות שלו, אבל זה אותו עניין של האבות. האבות היו מאמינים בזה: שדרך גילוי 'אל שדי"י' זה היה יקוק שהיה מתגלה להם. בבחינת מבטיח הבטחות, אל שדי"י – אֵל שְׁדֵי פֶרָה וּרְבָה (בראשית לה יא), אתם זוכרים את כל הפסוקים, אבל זה יקוק. זה מתחיל באמונה שלא אברהם למשל. אברם התקשה להבין את זה: הבשורה של יצחק, מכיוון שלפי תפקוד הטבע היה מכיר את עצמו כעירי. יהיה לך בן – זה היה קשה להבין את זה. איך? נגד חוקות הטבע? אתם זוכרים את כל הפרשה הזו.⁴¹ זוהי האמונה: סוף סוף וְהָאֵמֶן בִּיקוֹק וְלֹא כְּתוּב "באלוקים". ולכן האבות האמינו ביקוק, פרעה לא היה מאמין ביקוק. זה מה שרציתי להדגיש. מה השאלה?

קהל: אבל השאלה היא עכשיו: כי הזמן עוד לא הגיע. הוא יכול לשאול את השאלה.

מניטו: לא, הוא נמצא בזמן. ממש. הוא נמצא באותה תקופה. כבר נתגלה הקב"ה למשה במדיין: הגיע הזמן, תחזור למצרים ותעשה מה שצריך לעשות. תוציא את העם הזה ממצרים. הזמן הגיע. זה ארבעים שנה אחרי היוזמה של משה. אבל אותה יוזמה לא הצליחה, אבל כשהגיע הזמן הקב"ה אומר למשה: תחזור. זה מה שצריך להבין.

זה ממש, אנחנו רואים מצב דומה מאוד: הגיע הזמן, נניח, הגיע הזמן. היהודים לא רוצים, הגויים לא רוצים. אז המכות יבואו. זה מתחיל להגיע, כן. המכות באות, אז צריך נס כדי להציל את היהודים. אני לא רוצה להגזים קצת בדוגמאות האלו. אבל כמה עיתונים אמרו: "קרה נס בפריז", כי הפצצה הזו הייתה צריכה להרוג מאות! בית כנסת היה מלא.⁴² מכאן אנחנו לומדים, וזה חשוב מאד להבין: שגם רפורמים הם יהודים, כן? [צחוק] אבל - יהודים בסכנה. בלי שום ספק. צריך נס, אבל "אין סומכין על הנס"⁴³. [צחוק]. רק בלעם היה סומך על הנס שב[...]. [צחוק]

טוב, אז הנה פה. אז אנחנו מגלים דבר פשוט מאוד: שפרעה היה רשע. מאיזה רשעות? לא קיבל מזקני ישראל מי יקוק. הוא לא רצה! ואני משוכנע שיש צד של אנטישמיות פשוטה, אנטישמיות גרידא. ואנחנו ראינו את זה על בשרנו בתרבות המערבית, כמו שאני אמרתי. אני זוכר את ההפתעה שלי, כשהייתי - בתמימות - מה פתאום, הרמב"ם לא יודעים מי זה? יהודה הלוי לא יודעים מי זה? והם מביאים טמאים שלקחו מהרמב"ם או מְקָ... כן. אז הם אומרים: אסור, יהודי אסור. ואני זוכר איך שהסברתי דווקא הבוקר למתחילים פה במחזור, שאחר כך המורה הזמין אותי, ואמר לי - בדרך ארץ צרפתית, כן? - הוא אמר לי: "לא הבנתי את השאלה שלך. ייתכן, אולי אתה יהודי?" [צחוק]. אז נמשיך. "יש דבר כזה? יהודי שלומד..." טוב.

ואין זה קשיא של כלום, כי מפני שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו, הרשע הזה ועמו היו גורמים שלא יהיה נודע שמו ה', מיד הוא אומר: הרשע הזה - [צחוק], כן, - ועמו, היו גורמים שלא יהיה נודע שמו ה'.

אז אולי הבנו, קצת את חשיבות העניין. אולי רק אני אסביר במילים אחרות: היעד של עם ישראל זה לא להודיע שיש אלוקים בעולם! זה - הגויים יודעים את זה! אבל זה דווקא העבודה זרה שלהם: תפקוד העולם, שמכנים את זה בשם "אלקות". חוקות הטבע! המטריאליסטים המודרניים - איך אומרים את זה בעברית? ככה אולי - אז הם בשיטה המטריאליסטית שלהם, הם באותה באותה מנטליות, באותה מתכונת שכלית של תרבות מצרים! אבל - לא רואים את הצד העמוק, האלוקי, שיש בתפקוד של חוקות העולם. אולי איינשטיין [אלברט איינשטיין] ניחש את זה קצת. איינשטיין, היהודי הזה. הוא ניחש את זה קצת. הוא אמר ככה: "ייתכן מאד, שהיופי של התפקוד הזה, זה מורה על מציאות אלקות" אבל זה עוד עבודה זרה! תפסתם את העניין? זה קרוב, אולי זה קרוב קצת, נאמר, לשיטה של שפינוזה. אבל זה השיטה של איינשטיין. הוא היה פיזיקאי גדול, אבל פילוסוף - אה... זה משהו אחר, כן...

אבל מכל מקום, זה לא מה שאנחנו צריכים להסביר לגויים. אלא - מי יקוק. זה דבר אחר לגמרי! זה החידוש של נבואת ישראל. וכל עוד אנחנו לא מגיעים באותה מדרגה, אז היעד לא...

כי הכל ידעו הכפירה - אותה הכפירה - וגרם חלול שמו יתברך. לכן אני לא רוצה ל... להוציא לאור, אם אפשר לומר את זה ככה, כי זה אסור, מכל מקום: זה האחריות של בני ישראל! איך יתכן שלא הצליחו?!

קהל: הם לא רוצים?

מניטו: זה יותר חמור לפי דעתי. אפילו אם הם רוצים - לא מצליחים. יש משהו... יש דברים בגו. זה פרשה חשובה מאד. כי אנחנו חיים באותה בעיה: כל העולם כולו מחכה דבר כזה מעם ישראל, ובפרט מהעם היושב בציון. לא שומעים! ומה מדברים? דקדוקים של דברי סופרים על מצוות כשרות זו, או על מצוות... אני לא רוצה לזלזל. דיברנו על זה, כן? אני, חס ושלום, לא רוצה לזלזל על המומחים של השולחן-ערוך. אבל - העולם כולו מחכה עוד [ל]משהו אחר: דבר יקוק⁴⁴. מבינים את חומרת הבעיה? כן?

ויש בזה בעיה! שצריך להתמודד איתה פעם. למה אנחנו לא מצליחים להעביר לעולם... וזה מהתחלת ההיסטוריה שלנו, מהאבות הקדמונים! כן? זה אותו עניין: "כי שמי נקרא עליך!" (דברים כח ו) איזה שם? שם יקוק! ולא דווקא את הפילוסופיה הדתית של האוניברסיטאים האלו, אפילו אם הם רבנים! אפילו אם הם שומרי מצוות! זה אותו עניין: "לגויים יש דת, לנו יש דת" לא רואים את ההבדל. זה העניין שלהם, "הדתיות שלהם - זה הדתיות שלנו". אבל פה יש שוני, שוני עמוק מאד! הם מדברים על האלקות, אבל רק, ודווקא עם ישראל, מסוגל לדבר על יקוק, שיקוק הוא האלקים! מי שמע את זה? "שמע ישראל, יקוק אלוהינו" - הוא - "יקוק אחד". מה פה... פה פרעה בא בטענות! מי ה' [יקוק] אשר אשמע בקולו, כמוכם. זאת אומרת: אם אתם לא מסוגלים להשמיע לי, זאת אומרת שאתם לא שומעים! [מניטו דופק על השולחן] גם אתם לא שומעים. אז בא הרשע מישראל: "מה העבודה הזאת לכם?". זה קשור גם כן אולי, קצת.

טוב כן? **קהל:** שם ה' נקרא על ישראל, בתוך עם ישראל בארצו! אז איך מצרים היו יכולים להגיע למדרגה, להבין?

מניטו: לכן... לא לא. מכל מקום. או - או, אם אפשר לומר ככה. או - היהודים אפילו בחוץ לארץ, נשארו יהודים, ותדע, כשאנחנו נמצאים בתקופה של גלות היהודים הם יהודים ממש. בתקופה של גלות, כן? אף על פי שהם בחוץ לארץ, הם יהודים אמיתיים! הבעיה היא שונה לגמרי כשבאה העת של הגאולה ואלו שרוצים להישאר שמה הם מוצאים את עצמם מן הכלל, זה כבר יהודי מלאכותי, זה עניין אחר. אבל כל עוד שזה התקופה של הגלות, יש השגחת השכינה על היהודים⁴⁵, והיהודים היו אמיתיים! יהודה הלוי בספרד, רש"י בצרפת, וכן הלאה, היו ממש צדיקים, חכמים, מחכמת האבות! זה יחידי סגולה.

[הערה מהקהל]

מניטו: לא לא, אני לא... רק, רק אני מתחיל להסביר. לכן אני אמרתי בהתחלה, אם כבר אנחנו טוענים שיש איזה יעד לעם ישראל בתוך הגלות, שהסיבה של הגלות היא להודיע משהו לגויים, אז השאלה היא: למה אנחנו לא מצליחים? השאלה שלך: אולי זה לא אמת? אולי הסיבה של הגלות היא אחרת לגמרי? אולי לאמיתו של דבר היה צריך להודיע את זה מציון? "כי מציון תצא תורה", כן? אני מבין את השאלה שלך. אבל השאלה שלי עכשיו היא: למה גם מציון לא שומעים את זה?! שומעים הרבה דברים ברדיו! אבל את זה לא שומעים. כן? ב"קול ישראל, לגולה... כן [צחוק] או פר-גולה, בלטינית... [צחוק] זה שאלה חמורה מאד, זה שאלה חמורה מאד. זה בעיה חמורה מאד.

ואני משוכנע שזה - עניין של תקופות. יש תקופות שכן! בגולה היה יעד של "ממלכת כהנים וגוי קדוש" בבחינת גלות! מכיוון שלא זכינו יותר. זה קשור לסיבות של גלות כעונש. אבל [מעבר לאופציה של] דרך גלות כעונש, [ש]הוא סיבה אחרת לגמרי, יש היעד של עם ישראל, וכמה תקופות הצלחנו קצת. אבל השאלה היא: למה סוף סוף לא מצליחים? זוהי הטענה של פרעה. ברשעות שלו, יש גם כן איזה מין צעקה! צריך קצת...

מניטו: ... עם הגויים שלנו, עכשיו. מי הסביר לגויים את גודלה של התורה האמיתית? מדברים על זה, כאילו זה פילוסופיה דתית כמו שלהם. אז התגובה שלהם היא חריפה מאד: "אתם אמרתם: אנחנו המושיעים, אנחנו שמביאים ישועה לעולם - לא שומעים! לא שומעים! במה מדובר". תפסתם את העניין? כשהמשכילים של העם היהודי - הוא עם ישראל - מתחילים לדבר, הגויים לא שומעים את ההבדל בין מה שמקבלים מהכמרים שלהם ומה שהם שומעים מהרבנים שלנו! לרוב. כן? כאילו יש איזה ויתור של עם ישראל בבחינת היעד הזה. אדרבא, זה הנושא שלנו! מה אמר הקב"ה למשה? - אתם לא מצליחים? אני אעשה את זה! לכן צריך סבל. סבלנות. עד הסוף. זהו. אז אנחנו חוזרים להסבר של המהר"ל?

וממש - כל פעם שאני מסביר דברים האלו, אני ממש מזדעזע! מכיוון שיש בזה אחריות נוראה! אחר כך, אי אפשר לבוא בטענות כלפי מעלה ולומר: "מה עשית עמנו?". לא קראנו את הספרים שלנו! לא הבנו את הספרים שלנו! שזה - יש אזהרות פה בכל העניין הזה: תיזהרו! זהו העניין: אם אתם לא מצליחים להודיע שם יקוק בעולם, אז... אוי ואבוי.

אבל השאלה היא למה אנחנו לא מצליחים? ולכן, פה אני משיב לך, לכן זה לא משנה אם זה מאיזה שהוא בית כנסת שיש בגלות, או מאיזה שהיא ישיבה שיש בישראל! לא שומעים! שומעים על הרבה דברים חשובים, אבל לא העיקר הזה. תפסתם את ה... את ההסבר הזה.

ואני חושב שזה לא במקרה שאנחנו מודאגים מהבעיות האלו, עכשיו. כי עכשיו זה, זוהי התקופה. כן? אני מפחד מאד! אם מהר מאד לא תבוא דבר יקוק מירושלים, ותורה מציון פשוטו כמשמעו - לא דברים קטנטנים שאנחנו צריכים בחיים היומיומיים, אבל זה לא שייך לא לעולם ולא לגויים, זה חינוך פנימי - אבל אם דבר יקוק, ותורה מציון לא תבוא פעם, יתכן מאד - כמו שאמרו כל הנביאים ב... גם משה רבנו התחיל בזה - שיבואו מאורעות, אולי יותר⁴⁶... אני לא רוצה להמשיך. הבנתם? זה התחיל כבר.

יש ספר חשוב מאד שנקרא "חסד לאברהם"⁴⁷. אולי תקראו מה כתוב בספר הזה על התקופה שלנו. זה ספר שנכתב לפני כמה מאות בשנים. והוא מתאר ככה ב[...]. בדרך אגב, מה יקרה באחרית הימים בתקופה זו ואחר כך - אם אנחנו לא מסוגלים להיות כמו שצריך להיות, אז הקב"ה "ידין את עמו במידת הדין החריפה מאד". אז אולי כל זה קשור לעניין שלנו? מה?

קהל: מה אפשר לעשות? [צחוק מהקהל, כנראה על השאלה] לא! אם היו...

מניטו: יש לי רק, יש לי רק פתרון אחד: לקרוא תהלים [צחוק].

לא, אני חושב שצריך מהפכה פוליטית גמורה, גם בעם היהודי וגם בחברה הישראלית. אנחנו צריכים מפלגה אחרת לגמרי מכל המפלגות האלו. אז אולי זה יתחיל לזוז קצת כן.

קהל: עכשיו יש שם ילדים. שיגדלו.

מניטו: כן, "דבר אל בני ישראל" [צחוק]. טוב, דָּבַר בְּעֵתוֹ מָה טוֹב (משלי טו כג), אבל יש איזה מין חיפזון לא נורמלי. כי ה... איך אומרים את זה... אי-התאמה של הזמן והבעיות, כן? מרוץ נגד השעון - כך אומרים, כן? וזה מוזר, מכיוון שישעיהו הנביא אמר (נב יב): פִּי לֹא בְּחִפְזוֹן תִּצְאוּ באחרית הימים. ממצרים יצאנו בחיפזון, אז "החמיץ" איך אומרים? "החמיצנו" את השעה, לכן אסור לאכול חמץ, כן, זה קשור. אבל עכשיו - הנביא אמר: "כי לא בחיפזון תצאו" מה קרה?! מה קרה?! אני חושב שזוהי אחריות של הדור שקדם או הדורות שקדמו. כי ה"לא בחיפזון הזה" התחיל לפני 100 שנה! כן? אבל לא רצו! לא רצו! כן. אז עכשיו ה...

אנחנו הגענו למצב שאולי אין מספיק זמן כדי לומר מה שצריך לומר. כבר הגויים התחילו - איך אומרים? - בהחלטה כלל עולמית נגד ישראל! כן? ונגד היהודים. מי שאינו רואה את המצב לא רואה כלום.

אז האם יש עוד זמן כדי לתקן את ה... אז זה... צריך לקרוא תהלים, מהר. טוב. יש תהלים, ויש אומרים "טילים" [צחוק]

אם כן, יש אחריות אצל פרעה במצרים, שחילול ה' בא לעולם דרכם. ויש גמרא שאומרת: (קידושין מ א) הקב"ה "לא נותן הלוואות" בעניין של חילול ה', "אין מקיפין בחילול השם" כשיש חילול ה' לא נשאר זמן, אין ארכה. ולכן הקשר הזה, בין עם ישראל - שלא תפקד כראוי בתור "ממלכת כהנים וגוי קדוש", והרשעות של הגויים - שלא נתנו להם לתפקד ככה. אבל יש איזה מין קשר שצריך להבין אותו. אי אפשר להבין אותו באופן מופשט, תאורטי. אנחנו רואים את זה במה שקורה בתרבות שלנו! זה - פשוטו כמשמעו, בתקופה שלנו. אם אתם שומעים מה אומרים היהודים בעולם עכשיו, כן? אז זה מצב דומה מאד - בסגנון אחר לגמרי - אבל זה מצב דומה מאד למה שקרה במצרים!

ולכך אמר - הקב"ה - ואני אקשה את לב פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים וידעו כי שמי ה' - פשוט! כן? זהו היעד: צריך גילוי שם ה' [יקוק] בעולם. מי עושה את זה?! - תחת אמרו מי ה' אשר אשמע בקולו זה מידה כנגד מידה: הוא אמר "מי ה' אשר אשמע בקולו", אז - אתה לא רוצה? אז תקבל מכות. לפי מה שנאמר - אבל זה רק בדיחה - "על מכות ומרורים יאכלוהו" (הגדה של פסח).

ולפיכך חייב פרעה לתקן מה שקלקל כבר, עד שעל ידו יהיה נודע שמו יתברך - זה מה שאומר המדרש: "ועל ידו" - זה צריך, עד שנגיע בזה. [מקור] אבל מי הוא הפרעה של ימינו אנו? אני לא יודע. לא, אני לא יודע! אני חושב שיש הרבה פרעונים... [צחוק] יש הרבה. כן. אבל מכל מקום, אתם מבינים את מה שהוא...

קהל: הפרעה הראשון שאנחנו בעצם... כדי להציל... נגד עצמנו.

מניטו: כן, זה לא צריך לומר: 'פרעה', זה הרשע שבחבורה... [צחוק]. מי שמוציא את עצמו מן הכלל. "שכפר בעיקר", כמו שאומרת ההגדה של פסח.

עד שעל ידו יהיה נודע שמו יתברך לכך הקשה לבו שלא ישמע למען יביא עליו ה' מכות הכתובות ואז יהיה נודע שמו יתברך. אתם רואים זה פלא. אחר כך, בפרקים אחרים, המהר"ל חוזר על עוד סיבות אחרות של המכות. המצרים, פרעה והמצרים, צריכים לקבל עונש, על כל השעבוד שעשו על ישראל. אבל - זה לא הדבר [ה]דחוף. הדבר הכי דחוף זה: "למען" איך אומר הפסוק? [הערה מהקהל] לא לא - "למען שתי אותותי אלה בקרבך", אבל: וידעו כי שמי יקוק. ' זה הדחוף. מכל מקום, הם יקבלו גם כן, זה - צורת המכות, יקבלו על זה שהשתעבדו בישראל יותר מדי, וזה עבר כל גבול, אנחנו עדים לזה - בכל התקופות בכל התרבויות - יקבלו גם כן על זה, אבל הדבר הכי חשוב, הכי דחוף, הייתי אומר, זה: וידעו כי שמי יקוק.

ופה - אני משוכנע, שוב פעם, שהאחריות של בני ישראל היא יותר גדולה כאן. מי... מי יכול להסביר את זה? גוי לא יכול להבין מעצמו! צריך עידוד! כן? צריך... וזהו זה, זהו זה. למה אין אנו מסוגלים להצליח בזה?

עכשיו אני מדבר כאילו בפסימיות. זה רק מחוסר זמן. לא בשיעור, אלא בהיסטוריה. [צחוק]. אבל - זה בעיה בפני עצמה! מה חסר?! כי אנחנו יודעים שיש בעם ישראל, ובעם ישראל

דווקא, אותה סגולה: "כי שמי נקרא יקוק" - ומדובר בשם המפורש. ולמה אנחנו לא מצליחים... אני לא מדבר על החילונים - לא, "חילונים" זה לא הביטוי - על ה... 'עם-ארצי', נאמר. אני מדבר על אלו שתורתם אומנותם! ולא מצליחים להשמיע את זה דווקא בישראל! כל שכן, כמו שאומר הנביא מלאכי: אז תאמרו: יגדל יקוק מעל לגבול ישׂראל (מלאכי א, ה) - זוכרים את הנביא, כן? - יגדל יקוק, מעל גבול ישראל. יקוק כתיב! ולא אלוקים.

אז נמשיך: ולפיכך חייב פרעה לתקן מה שקלקל כבר, עד שעל ידו יהיה נודע שמו יתברך לכך הקשה לבו שלא ישמע למען יביא עליו ה' מכות הכתובות ואז יהיה נודע שמו יתברך. איך? כמו שהסברנו קודם: כשירגישו שיש כוח חופשי למעלה מתפקוד האלקות הטבעית. מי רצה לשאול שאלה?

קהל: אולי מה שחסר זה מסירות נפש?

מניטו: נכון! זה הסבר אפשרי. אולי יש יותר, עוד משהו. אולי יש פשוט חיסרון באמונה! חיסרון באמונה. חיסרון. לא [ליקוי], חסר. יש רמז בגמרא שיש תקופות כאלו שיש צדיקים שאינם מאמינים. צדיקים, אבל אינם מאמינים. קטני אמנה. אבל צדיקים! ואינם מאמינים... זה בסוף מסכת סוטה (מט א)⁴⁸, בדף לפני האחרון, יש איזה רמז שמה שבאחרית הימים יהיו דור של צדיקים שאינם מאמינים. אז אם כבר הם אינם מאמינים, מה יאמר הגוי? אז הוא אומר: "ברוך שלא עשני... צדיק". [צחוק]

אני רוצה לגמור את הקטע פה: ועוד מעיקרא לאו קושיא הוא, כי בה' מכות הראשונות לא החזיק הקדוש ברוך את לבו - ותראו בפסוקים שכתוב: "ויחזק". זאת אומרת פרעה עצמו חיזק את לבו, לא הקב"ה - אלא נאמר בכל פעם שמעצמו היה חזק לבו, ובה' מכות אחרונות החזיק הקדוש ברוך הוא את לבו. זה המידה כנגד מידה, נראה מיד. אחר כך בפעם הבאה נראה בפסוקים בדיוק, איך התורה מספרת לנו את זה. רק שנייה אני רוצה להמשיך קצת:

והטעם - הטעם של המהר"ל הוא חידוש גמור - והטעם כי אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, ה' בתחתונים בארץ וה' בעליונים בשמים, ודבר זה נתבאר לקמן אצל ביד חזקה - זה בארץ, ובזרוע נטויה - זה בשמים. מהו ההסבר? ובה' מכות ראשונות כאשר היו המכות בתחתונים, והאדם הוא ראש התחתונים עד שהוא מן העליונים גם כן, ולכך לא היו המכות גוברים עליו יותר מאשר היה כוחו של אדם לכך פרעה החזיק את לבו מעצמו. בחמש מכות הראשונות היה לו בחירה, כי הכוח של האדם הוא מעל התופעות הארציות, נאמר. וכאשר התחיל לבוא המכות - "להביא" צריך לומר - וכאשר התחיל לבא המכות האחרונות שהם מעליונים, דבר שהוא יותר מן כחו של אדם, ובודאי היה משלח את ישראל לא בשביל שהוא חוזר בתשובה רק שהמכות כל כך קשות עליו, והקדוש ברוך הוא רוצה שלא יהיה האדם מוכרח במעשיו על ידי מכות, לכך הקדוש ברוך הוא החזיק את לבו נגד זה שהיו המכות באות עליו להכריח שישלח ישראל, כנגד זה החזיק את לבו להכריח אותו שלא ישלח, והיה מכריע אותו לצד אחר, ולפיכך יפה ויפה הוא שהקשה לבבו כנגד המכות שיהיו מכריעות אותו לשלוח ועכשיו המשקל שוה. ההסבר הוא ככה: במכות הראשונות ממש היה חופשי. הוא, ברשעות שלו, לא רצה. אחר כך אני אתן הסבר לזה. אבל במכות השניות - שהיו ממש למלה מהטבע - אז התגובה הטבעית של פרעה - היה צריך לשלוח אותם. פחד נורא, יש משהו עליון. לכן בא הקב"ה ועיכב את השילוחים - אם אפשר לומר - עד שיחזור בתשובה. מה זה יחזור בתשובה? שיכיר בזה שיש יקוק בעולם. זה הסבר נפלא, פשוט, קו ונקי, של המהר"ל.

אני חוזר רק לפרט אחד וזהו זה: שבמכות הראשונות - לא החמישה בדיוק, אבל אפשר לדייק, אבל השלוש הראשונות בלי שום ספק - החרטומים של מצרים היו יכולים לעשות אותו דבר. זהו ההסבר. לכן, אף על פי שפחד מזה - יש אולי איזה אל זר, אלוקי העברים

[צחוק קל] שפועל פה, אז פחד – אבל מכל מקום הבחירה שלו הייתה שלמה. מכיוון שלא הגיע למסקנה שיש כוח מעל הטבע. מכיוון שהחרטומים היו יכולים לעשות אותו דבר.

אם כן זה בממד אנושי, נאמר בממד 'חרטום', זה הכנס של חרטום...⁴⁹ לא לא, זה לא במקרה, זה אותה עיר – חרטום – שיצאו החרטומים. איזה עיר שיש איזה מדרסה [בית ספר], שהיה להם, איך אומרים את זה במצרית אני לא יודע, אבל זה עיר של חכמים שהיו שמה. טוב.

אז ההסבר הוא ככה: מכיוון שהקב"ה החליט לפתוח משהו בחוקות הטבע – זה פתוח. אז גם החרטומים יכולים לעשות אותו דבר. מבינים את זה? אבל מה ההבדל? ואז התחיל פרעה לפחד, כי הם היו יכולים להביא את המכה ולא להפסיק אותה. פה כבר מתבטא שיש משהו, איזה כוח יותר עליון, מכוח החרטומים, למעלה מכל חכמתם שהייתה טבעית. מבינים את ההבדל?

לכן ההסבר של המהר"ל הוא ככה: קודם כל היה חופשי. הוא עצמו חיזק את לבו. אחר כך, העונש בא, שהקב"ה לקח ממנו את הבחירה – "ואני אקשה את לבו" למה? כדי שיגיע עד ההכרה שיש יקוק.

טוב, אני חוזר על ההסבר של דרך הלימוד שהיה לנו הערב. ייתכן מאוד שכל זה לא היה מיותר, אם מייד עם ישראל היה מצליח למסור את זה בעולם. זו הייתה הכוונה של הקב"ה, אם כבר יש איזה יעד דומה לזה בגלות. אז בפעם הבאה נמשיך, ונראה איך המהר"ל מפרש מה שאומר המדרש על העניין הזה באותו כיוון.

(הערה טכנית: רק שנייה, אני רוצה להזכיר לכם שאני מציע מכמה סיבות, לפי בקשת התלמידים, שמפעם הבאה השיעור יתחיל ברבע לשמונה, ולא בשמונה, ונסיים בתשע ורבע, כדי שתהיו קצת חופשיים לשיעורים אחרים שיש בעיר אחר כך).

הערות

¹ רש"י, שם: "נתתיך אלקים לפרעה" - שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין. "יהיה נביאך" - כתרגומו מתורגמןך וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתיים (ישעיה נז, יט) ינוב חכמה (משלי י, לא) וְיִכַל מְהֵרָתָּה דְשִׁמוּאֵל (ש"א י, יג) ובלע"ז קוראין לו פרידיג"ר (פרעדיגען).

² ראו תמלול שיעורים על נתיב התורה שיעור 16: "אנוס על פי הדיבור. אז זה הפשט, כן. איזה דיבור? ידוע תדע כי גר יהיה זרעך". ראיתי פעם באיזה מפרש שהוא פירש את זה ככה: ידוע שהקב"ה ברא את עולמו בדברו, כן. דברך ה' נמצא בשמיים. "לעולם ה' דברך ניצב בשמיים" אז מאז בריאת העולם, הדיבור של ה' הוא בגלות בעולם והוא צריך גאולה (זוהר וארא כה ב). ולכן הדיבור שהיה בתוך מצריים הוא שהכריח את יעקב לרדת למצריים כדי לגאול אותו. אנוס על פי הדיבור שהיה בקליפות של מצריים, כן."

בהזדמנויות שונות התייחס מניטו לנושא הדיבור: אחיו של יוסף "לא יכלו דברו לשלום", "ואביו שמר את הדבר" לאחר מכן הוא פונה אליו: "לך ראה את שלום אחיך והשיבה אותי דבר" ולאחר שנמצא הגביע אצל בנימין: "ואתם עלו לשלום אל אביכם ויגש יהודה ויאמר ידבר נא עבדך דבר"

בשיעור שהובא בסוד מדרש התולדות, כרך 8, מדגיש מניטו את משמעות הדיבור: "מדוע יהודה אינו נגש ישירות לעניין שלו? מה משמעות אמירתו 'יְדַבֵּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר?' הרי הוא לא ביקש רשות לדבר. הוא כבר נגש אליו. למה הוא מתכוון כאשר הוא מוסיף את המילה דבר? כוונתו לדברי יעקב: 'וְאָבְיוּ שָׁמַר אֶת הַדְּבָר'. איזה דבר? שאין שלום בין האחים כלשון תחילת הפסוק: 'וְיִקְנְאוּ בוֹ אֶחָיו'. הדבר הוא השלום, כלשון הפסוק 'אָנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הִמָּה לְמִלְחָמָה'. הדיבור האמיתי הוא דיבור של שלום. הדיבור יוצר את הקשר בין האנשים בחברה. הדיבור הוא האקט החברתי היסודי והחברה מתוקנת כאשר יש בה שלום. לכן הדבר האמיתי הוא השלום. אחרי ששני האחים מתחילים להבין אחד את השני "שלום - דבר", עובר יהודה לשאלתו העיקרית: מדוע אינך מתגלה לפנינו בצורה ישירה?"

³ השוו עם דברי המדרש במכילתא, בשלח א, (וכן דברי רש"י על אותו פסוק): "וישובו ויחנו לפני פי החירות, מה חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו תרוטות אלא מוקפות, ולא היו עגולות אלא מרובעות, ולא היו מעשה אלא מעשה שמים, ועינים היו להם לפתחם כמון זכר וכמן נקיבה היו דברי רבי אליעזר, ר' יהושע אומר החירות מצד זה ומגדול מצד זה, הם לפנייהם ומצרים לאחריהם, דבר אחר פי החירות אין חירות אלא מקום חירותן של ישראל, מקום מובחר להם מקום ע"ז שלהם לשעבר היתה נקראת פיתום, שנאמר ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס, חזרו להם להקרא פי החירות, שהיא מאחרת לעובדיה."

⁴ ראו בספר סוד לשון הקדש, כרך 1, שיעור 8: "בא אל פרעה: ולפי שפרעה היה אדוק ודבוק בשר שלו ולא היה לו חלק בשם יהו"ה יתברך לפי שהשר שלו מיוחד לו הוצרך השם יתברך לשלוח לו ביד משה רבנו עליו השלום שיודיעהו שיש בעולם אדון ומושל על כל השרים ועל כל צבאות עולם והוא יהו"ה יתברך. וישראל הם חלקו ונחלתו ושהוא מתרה בו לשלח אותם לפי שישראל אינם חלק מזל או כוכב אלא חלק יהו"ה יתברך. מטרת ישראל במצרים הייתה לגלות לפרעה ולמצרים כי ה' אלוהי ישראל הוא אדון ומושל מעל כל השרים. כאשר שאל משה את ה' (שמות ה, כב): 'וַיִּשָׁב מִשֵּׁה אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה הִרְעִיתָ לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שָׁלַחְתָּנִי... תשובת ה' היא (שמות יב, א'): 'וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פְּרַעֲהִי כִי-אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת-לְבָבוֹ וְאֶת-לֵב עִבְדֹי לְמַעַן שְׁתִּי אֶתֵּי אֶלָּה בְּקִרְבּוֹ'. כפי שפירש השל"ה בעקבות הזוהר: **וזהו סוד למען שתי אותותי אלה בקרבו (שמות י, א), ורומז לאותיות שם יהו"ה המתפשטים בשכינה המתלבשת, כי כבר כתבתי בפרשיות הקודמות שכל ניסים ונפלאות מצרים היו בשם יהו"ה, וכמו שאמר הקב"ה אני יהו"ה והודיע ששמו יהו"ה. ועל אותיות זה השם אמר למען שתי אותותי אלה בקרבו.** לענייננו, פשט הדברים הוא שמוטל על עם ישראל לגלות לפרעה במצרים את אדנותו של ה' אלוהי ישראל. ומכיוון שנכשלו, היה על ה', כביכול, לעשות זאת במקומם, ולהביא על מצרים את המכות. על פי המדרש, פרעה הודה בסופו של דבר באדנות ה' בקריעת ים סוף

(פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק מב): בא וראה מפרעה מלך מצרים שמרד בצור עליון הרבה מאד, שני מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, שני מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדש". זו משמעות המכות, ועד שפרעה יבין את מה שעליו להבין, עם ישראל אינו יכול לצאת."

ומניטו פירש (זכרון של הצוות מתורתו שבעל פה) על פי שאלת הזוהר: מדוע נאמר "בא אל פרעה" ולא לך אל פרעה? הדבר רומז שהקב"ה נמצא אצל פרעה וקורא לו לשם.

⁵ ראו הקדמת הזוהר (בתרגום הרב אשל"ג): "ויש אתר למטה ונקרא מ"ה בין זה לזה אלא הראשון הסתום שנקרא מ"י נוהגת בו שאלה כיון ששאל האדם וחקר להסתכל ולדעת ממדרגה למדרגה עד סוף כל המדרגות אחר שהגיע שמה הוא מ"ה שפירושו מה ידעת מה הסתכלת מה חקרת הלא הכל סתום ככתחילה"

ובהמשך שם בהקדמת הזהר דף ד: "כלומר במי ברא עולם הבא ובמה עולם הזה".

השוו עם דברי מניטו [בסדרה נתיב התורה למהר"ל, שיעור 13](#): "אברהם בר חייא, כן, יפה. שהוא מסביר את זה ככה. המילה "מה" בעברית מורה על התחלת הדבר של כל דבר, כן. יש בזוהר שתי שאלות: השאלה של "מי" והשאלה של "מה". יודעים את הנושא הזה? אני אסביר בקצרה. דעת האדם, הנפש של האדם, שהוא בעל שכל, כפי שראינו, יש לה באופן טבעי, נאמר, שתי שאלות: "מה" – קודם כל. מה יש לעשות בעולם? למה אני נברא. וה"מי". מי ביקש את זה? אז מי שהגיע לשתי שאלות האלו, הוא בדרך לתורה, כן. הוא מבקש את התשובות לזה. פעם שמעתי ואני לא יודע אם זה מקור בספרים, אם זה דרש של איזה דרשן, שדווקא, רק רשעים אמרו את השאלות האלו. "מה העבודה הזאת לכם". [49] וזה אותו נושא. זה הרשע שאומר את זה, כן. ו"מי ה' אשר אשמע בקולו" [50] – זה דווקא פרעה, כן. ופה יש נושא בפני עצמו, זה לא פשוט [51]. להבין דווקא למה הרשעים יודעים לשאול את השאלות האלה. יתכן שזה התפקיד שלהם. להכריח אותנו לשאול אותן השאלות, כן. אז אני חוזר. יש שאלה של "מה", ויש שאלה של "מי". אז המילה "מי", לפי אותו חכם, שהתורה משתמשת בה, אין לה לשון יחיד זה רק בלשון רבים – מי, כן. [52] אז בלשון יחיד, כך אומרים בדקדוק, היה צריך להיות "מה". מי זה לשון רבים של "מה". המכלול של כל ה-מה"ים, הבנתם? אז זה המצב הראשוני של העולם. העולם היה במצב של מי. ולכן יש מי עליונים ומי תחתונים. "אשר למעלה מהרקיע ומתחת לרקיע." [53] זה הפסוק שרציתי לזכור".

⁶ השוו עם דברי מניטו על דמותו של הפילוסוף, [בספר 'הדיבור והכתב', במאמר 'הגעגועים לאלוהים'](#), וכן בסדרה 'מתחילים מבראשית', שיעוריו על בראשית, שיעור 2: "לכן הזכרתי את זה כדי להבין שיש שתי תפיסות: התפיסה של הנביא - התפיסה של מי שמבין דברי הנבואה, והתפיסה של הפילוסופיה. והן הפוכות. הפילוסוף הוא בן אדם ששואל את החכמה. הנביא הוא בן אדם דרך מי [שדרכו] החכמה מדברת. וזה שני עולמות שונים לגמרי."

ניתן להשוות זאת גם עם דברי מניטו על פרשנות הגויים בתנ"ך וביקורת המקרא, לדוגמה [בסדרת נתיב התורה למהר"ל, שיעור 6](#): "ופעם שמעתי שההבדל בין הפרשנות של הגויים על התנ"ך והפרשנות של אפילו הקטן שבקטן שלומד תורה בישראל, כן, הפירוש שלו הוא עמוק. והגויים אומרים דברים ממש דהדיוטי. [62] אולי קראתם ספרים שלהם מה הם אומרים על התנ"ך. באמת זה דבר קטן מאד. ההסבר הוא ככה. הם יודעים לשאול שאלות אבל אין להם תשובות. השאלות שלהם הם שאלות, אבל, תשובות אין. כי יש חוכמה של השאלות ויש חוכמה של התשובות. וזה התחיל עם פרעה. הוא ידע לשאול: "מי ה'" [63] אבל תשובה הוא לא מקבל."

⁷ ראו של"ה תורה שבכתב פרשת וארא אותיות ב', ו-ג'.

וכן בפרשת בא: "סוד למען שתי אתתי אלה בקרב' רומז לאותיות שם ידו"ד המתפשטים בשכינה המתלבשת כי כבר כתבתי בפרשיות הקודמות פרשת וארא אות ב שכל ניסים ונפלאות מצרים היו בשם ידו"ד וכמו שאמר הקדוש ברוך הוא אני ירודי והודיע ששמו ידו"ד ועל אותיות זה השם אמר למען שתי אתתי אלה בקרב' והענין הוא סוד המתבאר בזהר ח"ב דף צ"ה ע"ב בפסוק קהלת "עת אשר שלט האדם באדם לרע לו" כי כמו ש"היו צריה לראש" על ידי התלבשות השכינה כמו שכתבתי כך בבוא עתם אזי התלבשות השכינה בו להכניעם וזהו "אשר שלט האדם" שהוא סוד אדם אשר על הכסא "באדם" שהוא אדם הבליעל אזי שולט האדם באדם לרע.... על כן שתי אתתי שתי חסר כתיב מלשון שתי כלומר שתי אותות הראשונות."

ועוד בשל"ה, בפירושו על פרשת לך לך, 'תורה אור', פסקה עא: "מצאתי בזוהר עניינים נפלאים מפוזרים אחת הנה ואחת הנה. ומדבר בסוד מ"י ומ"ה המוזכר בענין הבריאה. כתיב (ישעיה מ, כו) שאו עיניכם וראו מי ברא אלה, וכתוב (תהלים ח-ד, ו) כי אראה שמך מעשה אצבעותיך וגו'. ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. וכן כתיב (שם קד, כד), מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. והאריך הזוהר מאוד בסוד מ"י הוא יותר נסתר מסוד מ"ה: גם האריך בסוד בר"א שהוא אבר, רומז לתולדות עליון כמה שכתוב (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ וגו', ובהתחברך אלה לתיבת מ"י כמו שכתוב מי ברא אלה, אזי מ"י עם אל"ה אותיות אלקים, וזהו מ"י בר"א אל"ה. ובר"א הוא אבר המוליד, וזהו אלה תולדות, והיא סוד שד"י (תנחומא חיי שרה ג), שאמר לעולמו די. וכבר נודע כי יסוד שהוא ברית המעור נקרא שדי, לכן בכאן בפרשת ברית המילה נאמר (בראשית יז, א) אני אל שדי. והנה אמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם שהוא באברהם, כי בהתחברך ברא שהוא אבר לתיבת מ"ה אזי הוא תיבת אברהם. אבל מדריגת מ"י הוא על מ"ה. ומן מ"י נעשה אלקים, ומן מ"ה נעשה אברה"ם,

וראו עוד בשל"ה מסכת פסחים אותיות תצ"ג – תצ"ו מבאר באריכות כיצד המילה 'מי' מתפרשת על ידי פרעה לכפירה

⁸ ראו הקדמת הזהר דף ד: "ונפק מגו מחשבה ואקרי מ"י שירותא לבנינא קיימא ולא קיימא עמיק וסתים בשמא לא אקרי אלא מ"י בעא לאתגלייא ולאתקרי בשמא דא ואתלבש בלבוש יקר דנהיר וברא אלה וסליק

אל"ה בשמא אתחברון אתוון אלין באלין ואשתלים בשמא אלקים ואינון דחבן בעגלא על רזא דנא אמרו " אלה אלהיך ישראלי" וכמה דאשתתף מ"י באלה הכי הוא שמא דאשתתף תדיר וברזא דא אתקיים עלמא"

..... א"ר שמעון על דא שמיא וחליהון במ"ה אתבריא דכתיב " כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך וכתביב מ"ה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים" על השמים איהו לסלקא בשמא בנין דברא נהורא לנהוריה ואתלבש דא בדא וסליק בשמא עלאה ועל דא "בראשית ברא אלקים" דא אלקים עלאה דהא מ"ה לא הוי הכי ולא אתבני אלא בשעתא דאתמשכן אתוון אלין מאילין אל"ה מלעילא לתתא ואמא אוזיפת לברתא מאנהא וקשיטא לה בקישוטהא"

⁹ ראו ב'תורת משה', לר' משה אלשיך, בתחילת פרשת בא: אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו גם כן ובל תתמה על החפץ כי מה שהכבדתי את לבו אחרי שובו הוא כי לא שב מלבו ואין צריך לומר המכות הבאות כי איננו שם על לב כי אם גם את אותותי אלה אשר לפניו הם המכות אשר הוכה והתודה בהן לא היה רק מן השפה ולחוץ ולא היתה תשובה אמיתית כי לא היו בקרבן אך מעתה למפרע אשית אותותי אלה שעברו בקרבן ועל דרך רבותיהם ז"ל פרקי דרבי אליעזר פרק מ שפירשו אותותי כמו אותיות שהם אותיות דצ"ך עד"ש באח"ב שהיו חקוקות במטה על דרך זה יאמר אותותי כלומר אותותי יחזור על אותותי יתברך הן אותיות שמו הגדול אשר כיחש ואמר מי ה' ואומרו אלה הוא על אותיות השם הנזכר בכתוב הוה שהוא ה' שכפר בו ואמר "מי ה' אשר אשמע בקולו כו" כי מה שאמר "ה' הצדיק" עדיין אין אותותי אלה שהזכיר אשר כפר בהם באומרו "מי ה'" בקרבן כי לא הזכירני בשמי מלבו באומרו "ה' הצדיק" **עד שיתאי אותם בקרבן ולבו ולא נגמר זה עד סוף כל הניסים בקריעת ים סוף שעליה נאמר "וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה כו" וכן היה כי אז אמר בכל לבו מי כמוכה באלים ה' שאז הודה גם העיקר השלישי הזה של באח"ב שהוא שאינו כשאר שרי אומות שאינו משתרר על זולת אומותו וזהו מי כמוך באלים ה' כי אז ראה אשר עשה יתברך בשרו אשר בא לעוזרו.**

¹⁰ ראו זהר שמות, דף לד עמוד א: "אמר רבי שמעון השתא אית לגלאה רזין דאינון מתדבקין לעילא ותתא מה כתיב בא אל פרעה לך אל פרעה מבעי ליה מאי בא אלא דעייל ליה קב"ה אדרין בתר אדרין לגבי תנינא חדא עלאה תקיפא דכמה דרגין משתלשלין מניה ומאן איהו רזא דתנין הגדול ומשה דחיל מניה ולא קריב אלא לגביה אינון יאורין ואינון דרגין דיליה אבל לגביה דחיל ולא קרוב בגין דחמא ליה משתרש בשרשין עלאין כיון דחמא קב"ה דדחיל משה ושליחן ממנן אחרנין לעילא לא יכלין לקרבא לגביה אמר קב"ה הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו וקב"ה אצטריך לאגחא ביה קרבא ולא אחרא כמה דאת אמר אני ה'."

ובפירושו אור יקר שם: "והנה פרעה תנין גדול וממנו משתלשלין שאר מדרגות הטומאות לאין תכלית ומרע"ה לא רצה להתקרב אל תוך הטומאה וסוד זה הוא וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו שלא רצה להדבק במדרגותיו ואז אמר לו הב"ה שלח ידך ואחוז בזנבו כיון שאתה מתפחד מפניו העליונים א"כ אחוז בזנבו שהם כחות התחתונים אשר לו שהם בסוד ההיכלות הטמאים המתפשטים למטה ממנו והיינו ולא קריב אלא לגבי אינון יאורין שהם כחות תחתונים אמנם לא יכול משרע"ה בכל מעשיו להעביר גלולים מן הארץ ולבטל כח חצון מכל וכל בגין דחמא ליה משתרש בשרשין עילאין דהינו בסוד הגבורה החזקה ולא היה זכות בישראל להכניע החצון ולמתק דין הגבורה כיון דחמא קב"ה דדחיל משה ושליחן אחרנין שהם רוחניים ג"כ אינם מגישים עצמם אליו מפני פחדו שמלביש העולם כולו בדין מפני תוקף הגבורה וחזקו בה אמר הב"ה הנני עליך וכו' והיינו לעת כשיעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתו".

¹¹ וראו הסבר מפורט בפרי עץ חיים שער חג הפסח פרק ה.

¹² מדרש אגדה (בובר) שמות פרק טו סימן יא: "מי כמוכה באלים ה'. פסוק זה אמרו פרעה בשעה ששמע שאמרו ישראל שירה על הים". ובפרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק מא: "מי כמוך באלים ה', וענה פרעה אחריהם שיר ושבחה בלשון מצרים". ובפרק מב הסמוך מציין פרקי דרבי אליעזר שפרעה גם עשה תשובה: "ר' נחוניא בן הקנה אומר: תדע לך כח התשובה, בוא וראה מפרעה מלך מצרים שמרד בצור עליון הרבה מאד, שנאמר: מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, שנאמר: מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדש". וכן ראו במכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מסכתא דשירה פרשה ח: "כיון שראו ישראל שאבד פרעה וחילו בים סוף ובטלה מלכותן של מצרים ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, פתחו פיהם ואמרו: "כולם מי כמוך באלים ה' ". ולא ישראל בלבד אמרו שירה, אלא אף האומות כששמעו שאבד פרעה ומצרים בים ובטלה מלכותם של מצריים ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, כפרו כולן בע"ז שלהן ופתחו פיהם כולן והודו למרום ואמרו: "מי כמוך באלים ה' וגו' ".

¹³ הדברים הבאים נאמרו לאחר מכן, והורדו להערת שוליים לטובת שטף הקריאה: "שעשר מכות במצרים ועשר מכות על הים. איך אומרת המשנה בדיוק? שכחתי. טוב, אבל אפשר לזכור את המכות. אני צריך פרקי אבות. אולי יש לכם פה איזה סידור אשכנזי? יש פרקי אבות שמה. מנחה של שבת. אני צריך את המקור. לא, זה ספרדי אולי. יש עשרה ניסים ועשר מכות. מיד נראה את זה. זה צריך להיות פה בפרק חמישי. מי זוכר בעל פה? זהו."

¹⁴ ראו דרך החיים למהר"ל על מסכת אבות פרק חמישי משנה ד: "ד עשרה נסים וכו' אלו עשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים הם עשר מכות שהביא בשביל ישראל להוציא אותם מארץ מצרים לכך הביא הקדוש ברוך הוא המכות עליהם ולפיכך המכות עצמם שהביא הקב"ה על המצריים הם הנסים שנעשו לאבותינו וגו' והרמב"ם פירש כי מה שהיו ישראל נצולים מן העשרה מכות שבאו על המצריים דבר זה הם הנסים שעשה הקב"ה לאבותינו במצרים"

¹⁵ ראו פרי צדיק פרשת בשלח אות א: "ידוע שבדאי לא נצרך המכות כי אין מעצור לה' להוציא בני"י בע"כ דפרעה בלא שום מכה רק מפני הקטרוגיס מה נשתנו אלו מאלו שהיו ישראל מוקפין בקליפה כעובר במעי אמו וע"ז הוצרכו המכות להיות נגוף למצרים ורפו לישראל שנתבררו ישראל ובכל מכה יצאו ממדרגה א' בקליפה ונכנסו במידה א' בקדושה מתתא לעילא וע"כ הוצרכו ישראל לצאת ברשותו של פרעה וזש"נ ויהי בשלח פרעה את העם"

¹⁶ ראו פרי צדיק ספר שמות ר"ח אדר' אות א: "ונדרש" אלו ואלו ערלים וכו' "לא היתה נותנת מדה"ד לישראל שיגאלו וכו' רק השי"ת הוציאם מהם אף שהיו משוקעים כעובר במעי אמו וכן בקריעת י"ס "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" הכל מצד השי"ת"

¹⁷ שמות פרק ז פסוק ב.

¹⁸ שמות פרק ז פסוק ה.

¹⁹ ראו זהר בראשית, פרשת מקץ, דף קצ"ה עמוד א (בתרגום): "רבי אבא אמר בוא וראה באותו רשע פרעה שהוא אמר "לא ידעתי את ה'" והוא היה חכם יותר מכל חרטומיו ואיך לא ידע את ה' ומשיב אלא ודאי שאת השם אלקים' היה יודע שהרי כתוב "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו" ומשום שמה לא בא אליו זולת בשם הוי"ה ולא בשם אלקים היה קשה לפניו להבין דבר זה יותר מן הכל שהוא היה יודע שהשם אלקים הוא השולט בארץ ובשם הוי"ה לא היה יודע ועל כן היה קשה לפניו שם הזה וזהו שכתוב "ויחזק ה' את לב פרעה" כי מלה זו הוי"ה היתה מחזקת את לבו ומקשה אותו ועל כן לא הודיע לו משה מלה משם אחר אלא את השם הוי"ה בלבד" וכן בזהר בשלח דף נב עמוד ב: "ר' אבא אמר לא חיזק ליבו של פרעה אלא שם זה שכאשר אמר משה כה אמר ה' מילה זו ממש חיזקה ליבו.. שהרי בכל החכמה שלו לא מצא ששם זה שולט בארץ ועל זה אמר "מי ה'" ולבסוף אמר "ה' הצדיק"."

²⁰ להרחבה בנושא ההבדל בין שם אלוקים לשם ה' והמשמעויות הנלוות לו, כדאי לעיין בדבריו של מניטו בספר סוד מדרשת התולדות, כרך 4, בפרק: 'רז היושר והעיגולים', תת הפרק 'שלבי ההיסטוריה של העולם הזה': "שם ההוויה מופיע לראשונה במקרא בפסוק 'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם', במקביל להופעתה הראשונה של המילה 'תולדות'. שם ההוויה אינו מופיע כלל וכלל במעשה בראשית עצמו. באותם פסוקים משתמשת התורה רק בשם 'אלקים'. במעשה בראשית, במהלך ששת ימי המעשה, הדגש הושם על צד העיגולים. אמנם המקובלים כבר ראו באמירה על אודות בריאת האדם בפסוק כו דווקא רמז לגילוי שם ההוויה, אולם חוץ מרמז זה, אין ספק שתכלית סיפור מעשה בראשית היא ללמד אותנו איך הפך העולם הנברא להיות בסוף היום השישי של ימי המעשה הטבע, העולם הדטרמיניסטי שבתוכו אנחנו, בני האדם החופשיים, הרגישים לדילמות מוסריות, חיים.

החל מן הפסוק 'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם', עובר המוקד בהדרגה לאדם ותולדותיו. אז מופיע שילובם של שני השמות 'יהויה אלקים' - שם ההוויה ושם אלוקים. היסטוריית העולם הזה כולה, היסטוריית היום השביעי כולו, מתרחשת תחת שני שמות אלו. במהלך היום השביעי זוכה הבריאה בהדרגה ביש שלה. במקביל לקניין זכות קיומו של האדם, הופך שם ההוויה להיות השם העיקרי, והשם אלוקים פחות עיקרי.

לעתיד לבוא עוברת הבריאה לשלב נוסף, שעליו נאמר וְנִשְׁגַּב יְהוָה לְבָדוּ בְּיוֹם הַהוּא. הקב"ה מתגלה רק דרך שם ההוויה. השם אלוקים נעלם. שם זה שייך לעולם הזה. העולם הזה הוא זמני ונועד לאפשר לאדם לזכות על ידי פעלו ביש הניתן לו על ידי הבורא כמתנה, בחינם, בתחילת ההיסטוריה. כאשר זוכה האדם ביש שלו ויכול לעמוד פנים בפנים מול בוראו, עידן העולם הזה נגמר ועוברים לעידן חדש הנקרא עולם הבא, שבו אין אזכור של השם אלוקים. השם "אלוקים" שייך לבריאת העולם מבחינת עיגולים, ושם ההוויה שייך להתגלות הבורא בעולמו פנים בפנים גבי האדם, מבחינת היושר. סוף כל סוף מנצחים כוחות ההוויה שבישור את כוחות החוקיות של הטבע שבעיגולים.

וְנִשְׁגַּב יְהוָה לְבָדוּ בְּיוֹם הַהוּא. הביטוי 'ביום ההוא' רומז לגמר התיקון. 'וְהָיָה יְהוָה לְמִלְכָּךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בְּיוֹם הַהוּא יְהוָה יְהוָה אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד'. ביום ההוא - לא לפני כן, כפי שרש"י מפרש על הפסוק 'שָׁמַע וְשָׁרָא יְהוָה אֶלְהֵינוּ יְהוָה אֶחָד': ה' שהוא אֶלְהֵינוּ עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'" ונאמר 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. ה' שהוא אֶלְהֵינוּ הוא ה' אחד - הוא כבר אחד וכך ישראל מכיר אותו, אולם צריך לאחד את שמו במציאות כדי שהוא

ית' יוכר כאחד עלידי כולם. כעת המצב שונה מבחינת הכרתן של הבריאות. רוב הבריאות מכירות דווקא בצד ה"רבים": 'אֱלֹהֵינוּ בלשון רבים, מבחינת יהו"ה הוא האלקים' ואינן מכירות בשורש הדברים 'יהו"ה אֶתְד'. ההכרה המידית של הבריאות, כל עוד העולם הזה נמשך, היא צד הריבוי. מכאן עוצמת סכנת התפיסה הדואליסטית או הפולתיאיזם.

מבחינת מחשבת הבריאה, העולם הנברא הוא כבר העולם הבא. מבחינת האמת, הכול כבר שלם, הכול כבר אחד. 'שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶתְד' ה' הוא כבר אחד. אולם כאשר יורדת מחשבת הבריאה של הבורא למדרגה של המציאות, של העשייה, אזי האדם שנברא בעולם העשייה מקבל את העולם במצב של קלקול, של אי סדר, של תוהו ובוהו, עקב שבירת הכלים. משימת האדם היא לגמור לתקן את המצב הזה. 'אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת' ואין עשייה בלשון המקרא אלא תיקון. הבורא כיוצר התחיל במלאכה, והאדם מקבל על עצמו להמשיך אותה ולהביא אותה לגמר מוצלח. כל עוד טרם הגיע העולם לשלמות, הוא עדיין נמצא במצב של קלקול, הנובע משבירת הכלים. אין כאן חטא אלא פחיתות מדרגה, פחיתות זהותית מבחינת היש שלו.

'וְנִשְׁגָּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא' - המילה "הוא" רומזת במקרא לספירת כתר, שורש השתלשלות הבריאה - קוצו של יו"ד, שהוא הקשר הראשון בין הבורא לנבראים. מטרת התיקון להביא את העולם הזה לצורתו הסופית, להעלות את הכול לשורשו, כלומר למדרגת הכתר. מעל מדרגה זו הכול אחדות גמורה - חסד עליון. הכול רחמים ואין שום רמז למידת הדין.

שאלה: אם מספרת לנו התורה קודם כול על אודות בריאת העולם והפיכתו לטבע, ורק אחר כך על הופעת האדם, האם אין מקום לראות דווקא בטבע הדבר העיקרי, בניגוד למה שכתב הרב?

תשובה: לא. בריאת עולמות ראשונים הכרחית כדי שיהיה מקום לאדם, אולם בריאת האדם היא העיקר. הוא נור הבריאה. התורה מסבירה את התהליך הלוגי המביא לבריאת האדם. זה מתחיל עם בריאת העולמות - התפשטות ספירות דעיגולים בלשון המקובלים, ולכן מתחיל חומש בראשית בבריאת השמים והארץ. בריאת העולם כדי שהוא יוכל לשמש בית לאדם. לאחר מכן הופך העולם לטבע עם הופעת האדם בסוף מעשה בראשית. אז מתחילה היסטוריית האדם והשאלה העיקרית היא האם יצליח האדם לבנות חברה שבה מיושמים כל הערכים המוסריים ברזמנית ובאיזון נכון, כך שניתן לגלות את הקדושה בעולם המציאותי ולהיפגש פנים בפנים עם הבורא, המתהווה לדירה בתחתונים.

עד שהאדם מצליח לאחד את כל הערכים האלו, עד גמר התיקון, אנחנו חיים בעולם "שבור". אנחנו עדיין חיים בחברה שבה עשיית הצדק סותרת את עשיית הדין, ולהפך. אין אחדות בין הערכים. וכל עוד מצב זה נמשך, זה משפיע גם על הטבע עצמו. קיים קשר הדוק בין התנהגות הטבע להתנהגותו המוסרית של האדם. זה מה שאנחנו אומרים בכל יום, בקריאת שמע: 'יְהִי אֵם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם גְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמְלַקֹּשׁ וְאֶסְפֶּת דָּגָה וְתִירֹשׁ וְיִצְהָרֶךְ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ וְאֶכְלֶת וְשָׂבַעְתָּ. עד אחרית הימים נמצא הטבע במצב קלקול. אמנם במהלך ששת ימי המעשה, תיקן הבורא בכבודו ובעצמו את רוב הקלקול הנובע משבירת הכלים, אולם הוא לא גמר את המלאכה והשאיר אותה לאדם כמשימה ליום השביעי של הבריאה.

להרחבת הנושא במישורים נוספים וצדדיים יותר, ניתן להיכנס לשיעורו של מניטו על עקידת יצחק, המופיע באתר. לשיעורו בוידאו 'סיפורה של הזהות העברית, ובספר סוד מדרש התולדות, כרך 5, במבוא של העורך, ר' חיים רוטנברג.

²¹ ראו לדוגמה פירוש 'העמק דבר' לנצי"ב, על בראשית פרק מז פסוק כח: "ועיקר סיבה זו שיהא רוב חיותנו בגלות, דהקב"ה גילה לאברהם אשר נוצרו בניו להיות לאור גויים, וזה אי אפשר רק כשהם מפוזרים בגלות".

²² ראו זהר חדש דף כא עמוד ב: "אלא אימא לך כל דבר שלא היה בהם הכוח האצול מלמעלה נאמר מיד ויהי כן שהארץ הוציאה אותם בתשלום כל פעולתם ולא הוצרכה להמתין לכוח העליון להשלים תשלום אותה הפעולה אבל בכל דבר ודבר שהוציאה הארץ וקיום תשלום הפעולה לא היתה בה הוצרכה להמתין עד שיבא הכוח מלמעלה ויעשה הקיום ושלמות הפעולה וכן בכאן באדם הארץ הוציאה אותו הדבר המספיק לה לעשות ועמדה עד שיתן הכח אותו שיש בידו לתת ולפיכך לא נאמר מיד ויהי כן עד שבא הקדוש ברוך הוא ונתן בו הכוח מלמעלה ועשה הקיום"

²³ להרחבה ראו סוד מדרש התולדות, כרך 2, בשיעור: 'סיבת הגלות'.

²⁴ מלשון 'מעיינות', על שם המוסד החינוכי שמניטו הקים וניהל באותה תקופה.

²⁵ ראו הערה 7.

²⁶ 'מיי' אלה' = אותיות 'אלקים'. וראו הערה 7.

27 ראו בשיעורו של מניטו על [שערי אורה, שיעור מספר 26](#): "אני זוכר מה הסביר ברגסון דווקא, נגד המטריאליסטים. זו הייתה תקופה שגילו את הטלפון, המטריאליסטים, באסכולה (ברוקא Ecole de Brocca) הסבירו, נתנו הסבר מטריאליסטי פשוט: המוח זה כמו מרכזיה טלפונית. עד שבא ברגסון בכבודו ובעצמו ואמר להם: אבל במרכזיה יש טלפונית. ואם אתה אומר שאפשר לבנות איזה מחשב או מכונת שהיא פועלת לבד אבל מישהו בנה אותה. וזה גילוי חכמת הקבלה כי כל מה שנמצא בעולם זה גילוי, אחרי אינסוף מדרגות, של עצם הבורא. מה ההבדל בין זה לבין הפנתאיזם? שהוא **מישהו**, "מי שאמר והיה עולם". הפילוסופים האלו, זה לא תופסים. מאיפה בא הקושי? מכיוון, וזה אני חוזר על מה שאני אומר הרבה הרבה פעמים, שאנחנו חיים בעולם שאין התגלות כפי שהייתה בדורות הקודמים, בתקופת הנבואה."

השוו גם מלכים א פרק יח פסוק כו: "ויקחו את הפר אשר נתן להם ויעשו ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה ויפסחו על המזבח אשר עשה" ובהמשך הפרק שם פסוק כט: "ויהי כעבר הצהרים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה ואין קשב". ואח"כ, בפסוק לו: "ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה...ענני ה' ענני" ולבסוף בפסוק לט: "ה' הוא האלוהים".

28 בבלי גיטין נו ע"ב: "ואמר אי אלהימו צור חסיו בו (דברים לב לו) - זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה. מה עשה? תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה, ונטל סייף וגידר את הפרוכת, ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא, וכסבור הרג את עצמו... אבא חנן אומר: מי כמוך חסין יה (תהלים פט ט) - מי כמוך חסין וקשה, שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק. דבי רבי ישמעאל תנא: מי כמוך באלים ה' - מי כמוך באלמים".

29 ראו ליקוטי תפילות חלק א תפילה נו: "לְמָה פָּנִיךָ תִּסְתָּר תִּשְׁפָּח עֵינֶיךָ וְלִחְצֵנוּ לְמָה ה' תִּזְנַח נַפְשִׁי תִּסְתָּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְמָה ה' תִּעַמַּד פְּרָחוּק תִּעְלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה עַד מָה ה' תִּסְתָּר לְנֶחֱסֵךְ".

30 ראו זהר שמוות דף כה עמוד ב (על פי תרגום הסולם): "משה קול והדבור שהוא המלה שלו היתה בגלות היה משה ערל לפרש דברים ומשום זה אמר ואיך ישמעני פרעה בעוד שהמלה שלי היא בגלות שלה ואין לי מלה ואני קול בחוסר מלה שהיא בגלות וע"כ שיתף הקב"ה את אהרון עמו. בא וראה כל זמן שהדבור היה בגלות נסתלק ממנו הקול והמלה היתה ערלה בלי קול כשבא משה בא הקול ומשה היה קול בלא מלה משום שהמלה היתה בגלות הלך משה אל הר סיני ונתנה התורה בעת ההוא נתחבר הקול עם הדבור ואז דיבר דבר ז"ש וידבר אלקים את כל הדברים בבחינת קול בלא דיבור וכך הלך עד שקרבו האלה ואז נמצא משה שלם בדיבור כראוי כי קול ודיבור היו יחד בשלמות".

31 מניטו הסביר זאת בשיעורים על [נתיב התורה למהר"ל, שיעור 5](#): "אתם זוכרים? 'רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם? והמשנה, ההגדה, מפרשת בעצמה את הכוונה של מה שאומר הרשע. 'לכם ולא לוי' - זאת אומרת עם הנאה" כלומר הוא מניח שהעבודה אינה 'לוי' לשם הקב"ה אלא ממניעים אנושיים".

32 בהקלטה הרב אומר: הַשְּׁתַּנּוּת (היווצרות שינוי). על פי ההקשר שיניתי להַשְּׁתַּנּוּת (התרחשות דבר עוד פעם), שזו לעניות דעתי כוונת הרב.

33 ראו יומא פו ע"ב: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר". ובמורה נבוכים חלק שלישי פרק יב: "והצד השני הוא היות הנפש מרגלת בדברים שאינם הכרחיים ישוב לה טבע חזק להשתוקק למה שאינו הכרחי לא בהשאר האיש ולא בהשאר המין" וברבינו בחיי על התורה פרשת: "ולכהניס בלבם אמנות ה' יתברך עד שיחזור להם רגילות העבודה לטבע". וראו היימן 'אוצר דברי חכמים ופתגמים'. וכן אצל ר' יהודה לייב אשלג (בעל הסולם), מאמר החירות: "...נמצא שהשתנה הרבה לטובה, מהמדה שירש מאבותיו, וכן לפעמים מצליח לעקור נטיה רעה מתוכו לגמרי, והוא על ידי הרגל, אשר כוחו יפה להעשות לו טבע שני..."

34 להרחבה בנושא של ההרגל, והיחס בינו לבין הנס, ראו [בשיעורים של מניטו על בראשית רבה, שיעור 8](#): "צריך לנתח את המושג של ההרגל. בהתחלה נקרא בחירה גמורה, לקחת סיגריה או לא, יש לך בחירה אחר כך הישנות העניין, מאבד לך את הבחירה, וההרגל זה טבע שני, זה מורה שהטבע היה בהרגל ראשון, טבע זה תוצאה של הרגל, אז הרגל אפשר לשבור, אבל זה נס! אבל אפשר, זה קשה כנס, אבל אפשר, אם החוקיות של הטבע הייתה מלכתחילה לא היה אפשר לשבור את החוק. תפסתם את ההסבר? כן, ולכן החוקים, החוקים של הטבע זה באמת חוקיות אבל מטיב ההרגל, זה מספיק ברור? ולכן אין מקום למושג של נס אלא באותה תפיסה של חוקיות הטבע, בתפיסה אמפירית אצל האנגלים סאקסיים למשל מוצאים את זה, ויש הרבה שיטות של מוסר שלמדו באנגליה, אני לא רוצה לנקות בשמות אבל ספרים גדולים כן, אבל קיבלו את זה מהאנגלים שאומרים הכול נס, אין טבע, זה אשליה כן, אבל אם הכול נס, אם אין טבע, אין נס! כי נס זה שבירת הטבע... כן. אם הכול נס זה לא נקרא נס, אין סדר אם הכול נס, נס זה כשהסדר הרגיל נשבר, אז יש נס. אתם תלמדו את זה במהר"ל בהקדמה של גבורות ה', ספר גבורות ה', כל הוויכוח שלו עם הרמב"ם זה הענין שלניסים יש סדר אבל זה סדר גבוה, זה סדר אחר מסדר הטבע. לא כל דבר הוא נס, ולכן שוב אני רוצה לדייק את זה ואני מקווה שזה כבר ברור, אין מקום למושג נס אלא אם יש חוקיות של טבע. בגלל אם החוקיות של הטבע זה מלכתחילה, חכמים מתקשים לקבל את המושג נס, ולכן אומרים, וזה גאוה, כפי

שראינו כשלמדנו את עבודה זרה כדור אנוש, זוכרים את זה? כן, אז אומרים זה לפרימיטיבים למאמינים, פרימיטיבים שמאמינים שיש שינוי ברצון הבורא, נכון, זוכרים את כל הסיפורים האלו

וכן בשיעורים ['להתחיל מבראשית', שיעור 2](#): ולכן אני רוצה להתחיל בזה: מה זה הינס? זה שבירה של חוקיות הטבע. ולכן יש רק שתי אפשרויות: או אנחנו חושבים שמלכתחילה החוקיות של הטבע - היא מלכתחילה של ההיסטוריה של הטבע. דהיינו: זה התפיסה הרציונליסטית, כי החוקיות של הטבע היא טרנסצנדנטלית על העובדות, על המצבים של המאורעות של ההיסטוריה, מלכתחילה. זה התפיסה הרציונליסטית. אין שום מקום למושג של נס. אם מלכתחילה יש חוקיות, אין שום סיבה שיהיה יוצא מן הכלל. פילוסוף, אפילו תאולוג, איש דתי מאמין - אבל לפי דרכי החשיבה הרציונליסטית - לא יכול לחשוב על הנס. וכש... למשל, זה בעיה אצל הרמב"ם. כשהרמב"ם אומר: "יש תחיית המתים, אבל זה נס" הוא רוצה לומר שאין אנחנו מסוגלים לתפוס, להבין, את המשמעות של היוצא מן הכלל הזה. אחרי המיתה הטבעית - שתהיה תחייה? זה לא שייך לחוקות הטבע. זה יוצא מן הכלל כלפי החוקיות של הטבע. ולכן, מכיוון שהרמב"ם הוא איש מאמין, אז הוא מאמין שיש תחיית המתים, אבל מיד הוא אומר: "זה נס, זה למעלה מהשכל". דהיינו: מי שחושב שהטבע הוא טבע מעצם מהותו, אין מקום למושג של נס.

יש אסכולה אחרת: זה הפרגמטיזם, כפי שאומרים בלועזית. שמה שאנחנו אומרים 'חוקיות הטבע' זה רק התוצאה של ההרגל של השכל שלנו שרואה את הדברים ככה. מכיוון שהוא מתרגל לראות את הדברים בעולם ככה, אז הוא חושב שיש חוק שגורם את המצב של הדברים. אלא זה רק הרגל של התפיסה שלנו. החוקיות איננה בטבע, אלא בשכל. ולכן זה בדיעבד מהתופעות או מהמאורעות שיש בעולם שהשכל האנושי רואה - אבל זה בא מצידו - איזה מין חוקיות. ולכן באותה תפיסה גם כן אין מקום לנס, מכיוון שסוף סוף זאת אומרת שהכול הוא נס, אין חוקיות. זה רק הרגל של התפיסה שלנו, של החושים שלנו.

זה האסכולה הרציונליסטית - שאיננה יכולה להסכים, אלא בבחינת אמונה, שיש יוצא מן הכלל שיהיה הנס. והאסכולה הפרגמטיסטית - שאין שום משמעות למושג של נס, מכיוון שאין חוקיות. אין חוקיות במציאות החיצונית, במציאות האמיתית של העולם. החוקיות זה רק אשליה של השכל שלנו שמתרגל לראות את הדברים ככה.

קהל: מי משתייך לאסכולה הפרגמטיסטית? מי הפילוסופים שעוסקים באסכולה השנייה?

מניטו: למשל ויליאם גיימס. כל הבריטים, אנגלו-סקסים בדרך כלל. הלטינים הם יותר רציונליסטיים, ואנגלו-סקסים הם יותר פרימיטיבי... [צחוק מהקהל ומניטו].

אבל דעת התורה היא לא זה ולא זה: העולם התרגל להיות סוף סוף כמו שהוא. ובאיזה שלב מסוים, כשהיה מספיק מוכן להיות הבית של האדם, הכול נטבע בחותמו של הקב"ה וזה נקרא 'טבע'. וזה מסביר למה הדברים הם כמות שהם, ואין שום הכרח מלכתחילה שהדברים יהיו כמו שהם. אלא הכול התרגל מההתחלה להיות ככה. וכשהאדם מופיע באותו עולם - שהיה משתנה בכל רגע, זה עולם היצירה, זה עולם של ששת ימי המעשה - מיד כשהאדם מופיע הכול סגור, והבריאה נהפכה לטבע במצב שהייתה, באותו יום השישי.

ולכן באותה תפיסה יש מקום לנס בטבע, מכיוון שהטבע הוא התוצאה של הרגל, והרגל אפשר לשבור. וגם הנס זה שבירה של ההרגל. וגם שבירה של הרגל - של כל הרגל - זה נס. זה מובן מה שאני אומר? ולכן העולם התהווה ככה. הזוהר מסביר את זה: כי האותיות זה מלשון 'אתא'. לשון 'אתא' בארמית זה מה שבא אחר כך. דהיינו: כל השמות היו בלי אותיות. האותיות באו אחר כך. זה מדיעבד של ההיסטוריה. אני רוצה להסביר איזה משנה ותתפוס, אפשר לתפוס את זה ביותר קל. המשנה אומרת: "דע מה למעלה ממך, ואי אתה בא לידי עברה": "דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים" זה המוסר של פרקי אבות. זה הפשט. אבל לפי הקבלה מסבירים את אותה משנה ככה: "דע! מה למעלה - ממך". דהיינו: הכול מתרחש, ובדיעבד של מה שקרה, אז החוק ששולט על העניין בא אחר כך. "דע! מה למעלה?" בא "ממך" זה באותה משמעות.

ולכן רציתי רק להגיע למקום של המושג 'נס' באותה תפיסה של התורה. רק באותה תפיסה יש מקום למושג 'נס' לפי השכל, לאו דווקא לפי האמונה כמו אצל הרציונליסטיים. ולאמיתו של דבר הבעיה האמיתית אצל אנשי הדת הרציונליסטיים זה: אם תופסים מספיק ההבדל בין נבואה ופילוסופיה. אפילו אצל הרמב"ם, זה קשה מאוד להחליט מה הוא רוצה לומר. האם הוא מאמין שדברי תורה זה נבואה? או אם הוא יודע שנבואה זה קיים - וזה משהו אחר מפילוסופיה דתית. מה זה הפילוסופיה הדתית? זה האדם שחושב על איזה מושג 'אלוקים'. נבואה - זה אלוקים שמדבר לאדם. אין שום יחס לשתי התפיסות האלו, זה או זה, או זה.

³⁵ ילקוט שמעוני פרשת יתרו רמז רסח: "ויחד יתרו - שייחד שם הקב"ה. דבר אחר: שנעשה יהודי..."

³⁶ ר' בחיי על התורה פרשת שמות פרק ד פסוק יט: "ויתכן לפי הקבלה כי מפני שהיו מכות מצרים עשר בחשבון עשר ספירות מפני זה הזכיר בכל נפלאותי שהם רמז לכלל ספירות כי האחרונה הנקראת כלי נמשכת ונאצלת מן האל"ף שהיא פלא וכן היא נפלאות ורחוקה מלהשיג והנה כל הנסים והנפלאות שנעשו מששת ימי

בראשית הלא הם מכח האל"ף הנעלמת כי הנסים המפורסמים והנגלים הם נמצאים מן העולם הנעלם והנה נפלאותי חסר וא"י לרוב העלמה ולחסרון השגתה ולפי שנקראת אל"ף והיא דבר נעלם נקראו הנסים הנגלים נפלאות' מפני שמן הדבר הנעלם ימצא הנגלה".

וכן בפירוש אור יקר לרמ"ק: "כוון אברהם לרדת ע"י רעב למצרים לתקן ענין ירידת זרעו למצרים שלא ישוקעו שם וענין ירידתו יהיה ממש שביל נעשה שכבר הורגלה הקדושה לירד שם ולעלות וזהו סימן לבניו והקליפות נכנעות יכנסו הקדושים אליהם פנימה בבטן החיצונית הזאת ויכנסו בשלום ויצאו בשלום וכן היה שהב"ה גרם עוד ענין שרה להראות שהם יאנסו את ישראל יותר מדאי והב"ה מביא עליהם עשרה מכות בזכות שרה והיינו שנתנו כח עשר ספירות במצרים כדי להכניע הקליפות וכל זה הצלה לדורות".

ובפרי צדיק על פרשות וארא בא פירוט היחס בין כל מכה לכל ספירה.

³⁷ מניטו אמר בהקלטה "את בני ישראל", השמטתי את המילה 'את' על פי ההקשר של המשפט.

³⁸ רש"י, שמות ו ג: "לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי".

³⁹ ראו פסחים ק"ח ע"א וכן מדרש השכם, מתוך אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד 142. ילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז לד: "אמר רב שמואל בר נחמני, גדולה דרך ארץ שקדמה לתורה כ"ו דורות, שנאמר לשמור את דרך עץ חיים, דרך זו דרך (ארץ) [עץ] החיים זו תורה...".

בזהר לא מצאתי, אך מצאתי בפירוש אור יקר על הזהר - שהיה בספרייה של מניטו - בביאורו לפרשת בראשית: "לשמור את דרך עץ החיים הנה יש שני חלקים בעבודה האחת נקרא דרך ארץ והשני תודה התורה היא עץ חיים ודרך ארץ היא דרך עץ החיים ואמרו רז"ל דרך ארץ קדמה לתורה ששה ועשרים דורות והענין שהמלכות דרך ארץ והתורה עץ חיים ת"ת והנה דרך ארץ היא הנהגה משובחת מן התורה והתורה משובחת מדרך ארץ ועניינם כאחד טובים והנה ממה שקדם דרך ארץ אל התורה יראה שראוי לאדם להקדים דרך ארץ אל התורה ולהיות דרך ארץ בשם אדני"י ויכנס עד ששה ועשרים מדורות הם ששה ועשרים דורות להגיע לשם כ"ו והוא שם בן ארבע התי"ת עץ חיים לכך ראוי להקדים דרך ארץ והאבות עבודתם היתה כולה בדרך ארץ ומי שיתפוס בתורה עץ חיים בלי דרך ארץ אין בידו כלום ויחשוב שהוא עובד ואזי בידו עבודה שהרי מה שיתנהג אדם בתורה על שורת הדין ולא יחפוץ בדרך ארץ יחריב העולם ועל זה פירשו רז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה וענין דרך ארץ כללו הוא שיש כמה עניינים שהאדם יתנהג על פי התורה והיא אכזריות גמורה ועון פלילי ואז צריך להתייעץ בדרך ארץ ויש דרך ארץ הפך התורה כמנהגים הרעים הקבועים בידי בני אדם ואז יתייעץ בתורה וכאשר יתפשו שניהם תורה ודרך ארץ כאחד זהו הדרך הישרה שיבור לו האדם שאז מייחד שתי מדות התי"ת תורה והדרך ארץ מלכות ועל כזה פירשו רז"ל איזוהי דרך ישרה שיבור האדם לעבוד עבודתו שלימה כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם ירצה ישלים שני מדות אלו תפארת לעושה לתורה והקב"ה לשם מי שהוא עושה אותה ותפארת לו מן האדם דהיינו דרך ארץ שאם יתפוס בדין התורה ויהיה בו גנאי באדם כגון מדות אכזריות יתפוס לפנים משורת הדין לתקן הכל וזה לא נאמר לעבור על התורה חס ושאם שהתורה ינצח ואותם העוברים רשעים אלא על צד החומרה יש דברים שהתורה נותנת מקום לדרך ארץ אמנם מקום שדרך ארץ מעביר על מדת התורה על זה נאמר הוי עז כנמר וקל כנשר וכו' לעשות רצון אביך שבשמים ואל ואז יהיו בני אדם חשובים בעיניך כחגבים וזה הענין צריך מאזני דעת ופלא שכל ומשקל אמת וסוף הכל כל מעשיך יהיו לשם שמים כל זמן שתראה שכונתך לשם עצמך אבדת הכול מפני שיצר הרע סמוך שם מאד להטעות"

וראו שער הפסוקים פרשת וירא: "מה שמחשבים ההוי"ה הפשוטה בשם מ"ה ולא בוולתו הטעם הוא להיות הזעיר עיקר שם ההוי"ה ילכן לא נתנה התורה אלא לכ"ו דורות מאדם ועד נח עשרה דורות ומנח ועד אברהם עשרה דורות ואח"כ יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה הרי כ"ו דורות וזהו מה שרמז לו הכתוב "ושמי ה' לא נודעתי להם" ר"ל שם ההוי"ה לא נודעתי להם כי אם לך כנלע"ד".

וראו של"ה מסכת פסחים אות קלד.

⁴⁰ להרחבה בנושא החזרה מהגלות 'בעיתה' ו'באחישה', ראו בספר מספד למשיח, [מאמר 'ויהי באחרית הימים', בפרק: זכו – "אחישה", לא זכו "בעיתה"](#).

⁴¹ ראו הערה מס' 20.

⁴² ככל הנראה מדובר בפיגוע בבית הכנסת ברחוב קופרניק בפריז, בשנת 1980, בו נרצחו 4 בני אדם ונפצעו 40. לאחר הפיגוע, העריכה המשטרה הצרפתית כי במידה והמטען היה מתפוצץ מספר דקות מאוחר יותר, תוצאת הפיגוע הייתה יכולה להיות קטלנית הרבה יותר, מכיוון ש-320 מתפללים יהודים, ובהם ילדים רבים, היו בדרכם החוצה מבית הכנסת לאחר סיום התפילה.

⁴³ שבת לב א, ירושלמי יומא א ד

44 ראו על כך בהרחבה בהקדמת ספר הזהר לרב אשלג (מניטו למד אצל בנו, ונכדיו היו מקפידים להביא למניטו כל שנה בפורים משלוח מנות בשם בנו) אותיות סח-ע.

45 להרחבת הדיון על השגחת השכינה בגלות ראו בספר 'מספד למשיח' פרק שני: "בסוגיה הראשונה, נמצא ביטוי המתייחס ישירות למה שאכן אירע בימי הנאצים: "בצבאות או באיילות השדה – אמר רבי אלעזר, אמר הקב"ה: אם אתם מקיימים את השבועה - מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאיילות השדה" (כתובות ק"א, עמ"א).*

חשוב לציין כאן את הבהרתו המעמיקה של רש"י: "אני מתיר את בשרכם – **לשון הפקר** – כאילו רצתה הגמרא להצביע על החלטה להשעות את ברית ההשגחה! מדובר כאן בכלל של "גלות שכינה". הביטוי "כשישראל בגלות, אף השכינה עמו בגלות" שגור בפי כל מאמין. הכוונה היא, על פי רוב: "כדי שתגן עליו". ואמנם, אך טבעי היה שתובטח השגחה מיוחדת של השכינה בגלות. הלא תולדות היהודים בגולה טמנו בחובן שתי סכנות – סכנת התבוללות וסכנה מפני התפרצויות שנאת-זרים המתגלמות באנטישמיות. אך הנה, יש אשר שוכחים או מתעלמים ממשמעותו של "עולם בלי שכינה", עולם שבו השכינה שרויה בגלות של שכינה – ועל כן נעשה עולם זה חסר משמעות לגבי כל אוכלוסיו – "הפקר!" עם גלות השכינה הבאה בעקבות גלות עם ישראל, נכנס העולם לעידן שבו נפסקת ודאות השגחת הבורא, בפרט עקב אפיסת הנבואה. אגב, יש להבדיל בין מושג "גלות שכינה" ומושג "הסתרה פנים". למעשה, לאור המונחים המקראיים, "גלות שכינה" מתייחסת למושג "הסתרה בתוך הסתרה" – לפי הפסוק: "הסתרה אסתיר פני מהם" (דברים ל"א, י"ח) – בכפילות לשון. הסתרה פנים כפשוטו מתאר את מצבו של העולם הזה, בכלל, מימי בראשית ועד אחרית הימים, גם בתקופות בהן קיימת תופעת הנבואה. ואילו "הסתרה בתוך הסתרה" הוא מונח המתייחס למצב של "גלות השכינה" בפרט.

אפס, אם כי תקופת הגלות היא תקופת אופל, היו לאסונות מימדים טבעיים: כל עוד יכולה ההשגחה לפרוש חסותה על העולם, ואפילו במימדים מצומצמים, איזון מידות האל ערב לתפקוד העולם, בבחינת: "זה לעומת זה עשה האלוהים" (קהלת ז', י"ד) איזון זה יושג רק הודות למאמציו של האדם, אבל אין הוא נבצר מגשת: מידות הטוב אפשר תהיינה משקל נגד למידות הרע. אך כאשר תם הזמן המוקצב לגלות, השגחה זו אינה פועלת עוד, ובאים זמנים של ההפקר.

46 וראו תיקוני הזהר עם פירוש אור יקר לרמ"ק: "אמנם אותו העת כשיתקרב אם ח"ו לא ישובון ישראל בתשובה יהיה בזעף ושטף אף ולא ישארו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה מפני שכבר כלו כל הקצים ולא זכו להקדים הגאולה אלא עד עת בא עת הקציר שלא יעבור בשום אופן לעולם ואז יתבררו ישראל ויתלבנו וימלט מישראל כל הכתוב וכו' אמנם קץ זה הוא סוד עתה" (חלק א סימן יב)

47 הרב אברהם אזולאי, (מרוקו, 1570-1643) מתלמידי הרב חיים ויטאל. בספרו 'חסד לאברהם', מעין א - נהר יז נהר יז - הזמן וההנהגה הט"ו והט"ז, הוא כותב כך (וראו עוד בספר '[המספד למשיח, מאמר ויהי באחרית הימים](#), בתת הפרק 'ויהי באחרית הימים'): "בסוף גלותינו זה קרוב לזמן גאולתנו, יתחזקו צרות לישראל תכלית החיזוק ויצר להם שישנאו בחייהם ויאמרו אל ההרים כסונו, ואל הגבעות יאמרו שיפלו עליהם, מפני צרות הגדולות שיסובבו מכל צד ופינה, ויתרבה הצער עד אשר לא יפנו האבות אל הבנים, וכל מי שימצא את עצמו לו שלל, גבור ונוצח יקרא, והטעם כי השכינה תדין את ביתה ויביאה על מסורת הברית כדי לזככם אל הגאולה ואל הטוב המוכנת לנו ע"י הנביאים, וטוב השיעור לא יכלוהו רעיון, באופן שלא יזכר עוד גאולת מצרים, והניסים ההם לפני גאולת ישראל ונסים ונפלאות שיהיה לנו כמשי"ה ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את ישראל ממצרים כ"א חי ה' אשר העלה את ישראל מכל הארצות, ויהיו אז הנסים וגילוי השכינה אל ישראל בהפלא ופלא, ויאמרו כולם אשר יזכו אליה הנה אלקינו זה קוינו לו ממש מורה באצבע על גילוי השכינה; ולכן מי ומי הזוכים לזה באותן הימים יראה הרבה צרות, וכל זה לצרף ולזכך את ישראל כפי הראוי והדין, וכל אחד ואחד יצטער כפי חיובו וכל מי שיקשה עורף ולא ישוב יאבד ומי שיתן צוארו בעול התשובה וקבלת הצרות עליו בסבר פנים יפות ויתן את שכמו לסבול (כדי ש)יצטרף ויזכה לקבל הטוב, והענין הוא שהגיע עת ביטול הקליפות מן העולם וכל עוד שישראל מקצתם הם רשעים אז הקליפות נאחזים בהם ואם כן היאך אפשר שיתבטלו החיצונים והרשעים עדיין ברשעתם, והש"י הוא בעל דין ישר ואמונה אין עול עמו ולכן יצטרפו בצירוף אחר צירוף עד שישראל יהיו אז ככסף נקי טהור ומזוקק, והנהגה הזו יהיה בתכלית קושי הדין כי הקליפות יגבו חלקם כל מה שאפשר להם: ובימים ההם ובעת ההיא יהיה מלחמה רבה גוי בגוי איש ברעהו, וישראל יהיו ביניהם בצער גדול כי כל אחד ואחד רצונו לגזוז רחלה זאת ולאכול את בשרה, וה' יתברך ירחם עליהם בזכות שלשת אבות הקדושים ויצרפו ויתלבנו מתוך גודל הצרות ודין זה, ומתוך כך יכלה הקדוש ברוך הוא זרע עמלק מן העולם וימחה שמו מתחת השמים, ואחר כך יתחיל בדין של עשו הרשע עד אשר לא יהיה לו תקומה, וכבר התחילו ישראל לצאת מתוך צרתם מעט מעט. ואחר כך יתחיל הקדוש ברוך הוא בדין או"ה ויצטערו ישראל בצער גדול כמו שאמר הכתוב ביחזקאל כי רוצה הקב"ה לנער את ארץ ישראל וירושלים כאשר ינער אדם את טליתו, וינער כל עובדי ע"ז, וגם הע"ז בעצמה שבירושלים וגופי הטמאים

הנקברים סביבות הקדש וכל המקומות המטונפים שבו: ובעת ההיא יצאו כל קיבוץ עם ה' אל המדבר ויהיו שם ברעב מ"ה ימים ואז יצרפו ויתלבנו, ויתראה אליהם אליהו הנביא ז"ל ויתגלה עליהם משיח בעוני גדול, וגם מרע"ה יתגלה להם עם בני דור המדבר והשכינה יתגלה אליהם ויתקנו הדגלים בהשכינה, וירד בית המקדש בנוי למטה ויבואו ישראל לירושלים הבנויה והשכינה עמהם כימי צאתך מארץ מצרים, וירבו אז הנסים ויגדלו אשר אין הפה יכולה לדבר והשכל לשער הריבוי נסים ונפלאות שיהיו לישראל ויפתחו את מקורי החכמה וזאת תהיה ההנהגה בגאולה בס"ד. וזמש"ל:

⁴⁸ משנה סוטה ט יב: "משחרב בית המקדש, בטל השמיר ונופת צופים, ופסקו אנשי אמנה, שנאמר (תהלים יב) הושיעה ה' כי גמר כט חסיד וגו' ". ובגמרא, מסכת סוטה, מט א: "פסקו אנשי אמנה: אמר רבי יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה כוהיינו דאמר ר' אלעזר מאי דכתיב (זכריה ד, י) כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבוזו שולחן לעתיד לבא קטנות שהיה בהן שלא האמינו בהקב"ה רבא אמר אלו קטני בני רשעי ישראל. " וכן ראו בפירושו של המהר"ל על אותה גמרא, בנתיבות עולם, נתיב האמונה, פרק ב.

⁴⁹ ככל הנראה כוונתו של הרב לועידת חרטום, שהתקיימה בשנת 1967 לאחר מלחמת ששת הימים, והתכנסו בה ראשי המדינות הערביות במזרח התיכון, במטרה לייצר תוכנית פעולה מדינית נגד מדינת ישראל.